Konsten i Sverige

Förord till den elektroniska utgåvan

Detta verk av **Carl Gustav Laurins** (1868-1940) har digitaliserats i maj 2010 av University of Tornoto och anpassats för Projekt Runeberg i mars 2013 av Ralph E.

KONSTEN I SVERIGE

AV CARL G. LAURIN

CARL G. LAURIN

——

KONSTEN I SVERIGE

KONSTEN I SVERIGE

AV

CARL G. LAURIN

STOCKHOLM
P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG

PAPPER FRÅN LESSEBO

——

STOCKHOLM 1915
KUNGL. HOFBOKTR. IDUNS TRYCKERI-A.-B.
143597

FÖRORD.

Avsikten med denna lilla bok har varit att erbjuda personer *utan några förkunskaper i ämnet* en rikt illustrerad, lättfattlig och kortfattad skildring av konsten i Sverige från äldsta tider till och med våra dagar.

C. G. Laurin.• •

r inte konsten ett onödigt överflöd: Varför skola hus

och kyrkor byggas vackrar De bli ju blott dyrare

därigenom. Varför prydas gator och torg med dyrbara bilder i sten eller brons r Varför ha staten och rika enskilda i alla tider köpt målningar för tiotusentals kronor blott för att pryda väggar med demr

Människan lever icke bara av bröd. Hon strävar efter

lycka och glädes in i själen, dä hon har något att älska och beundra. Hon säger till sig själv: Endast det allra bästa är gott nog åt detta höga och vördnadsvärda, som jag älskar.

Somliga säga: Guds hus kan ej byggas nog vördnadsbjudande. Altaret kan ej vara nog härligt prytt med

sammet och silke, och de vackraste ädelstenar böra gnistra frän den kalk, som innehåller det allra heligaste. Frän den med konstrika järnbeslag prydda kyrkdörren (bild i) till korets skönt målade fönster måste allt vara bade vackert och dyrbart. Andra säga: Konungen styr och företräder landet, att hans slott är ståtligt och fyllt med vackra, dyrbara ting är till allas vår heder och glädje. Men man

vill ej blott med guld och ädla stenar pryda de föremål,

för vilka man hyser vördnad och beundran. Människan söker också att i bild forma det, som föresvävar hennes sinne som något ovanligt, skönt, ädelt eller gripande.

Grekerna beundrade människokroppens skönhet. Da ynglingarna vid idrottstävlingarna nakna kappsprungo eller i — t4:jö97. Laurin, Konsten i Sverige.brottades, erfor folket glädje och stolthet över kraften och spänstigheten hos dem. som utgjorde landets försvar. Och konstnärerna avbildade sedan med förkärlek dessa idrotts-segrares kroppar i marmor eller brons.

Under de århundraden av Europas historia som kallas medeltiden strävade människorna efter andra höga mål, och uppfattningen av vad de förut beundrat och längtat efter blev till en viss grad ändrad.

Kristendomen lärde folken, att dä Guds son offrade sig pä korset, skedde det viktigaste i världens historia; och Kristus, den höga förebilden, mejslades i marmor eller snidades i trä, hängande på sitt kors, ett vördnadsbjudande föremål för de andäktiga kyrkobesökande. Hans moder Maria, uttrycket för högsta renhet och för en moders kärlek och lidande, blev helt naturligt den kvinna, vars gestalt ansågs böra utrustas med den högsta skönhet och som borde pryda alla kyrkor och många hem. Men var kristendomen den starkaste andliga kraft, som ombildade det Europa, där den hedniska grekisk-romerska odlingen härskat, sä fanns vid sidan av den en annan ombildande kraft, och det var de germanska folkens styrka och hjälteanda. Fromhet och kraft blev således det högsta under medeltiden. Kyrkan fridlyste sina kloster och kyrkor under denna tids allmänna oreda, och modiga och duktiga män skaffade med svärd och lans frid och ro ät dem, som bodde närmast till deras borg. De fingo sin kejsares eller konungs gåvobrev på det omrade de skulle skydda. De dubbades till riddare och skulle i full rustning med hästar och tjänare ställa sig till furstens tjänst, när han behövde dem. Den fromme munken, som bad i klostret, helgonet, som led döden för sin tro, och riddaren, som stred för de svaga mot våldsmän och otrogna, blev det som man ansåg mest värdigt att föreviga i bild. Ännu vid 1500-talets början yttrade1. Järnbeslagen kyrkdörr av trä från 1100-talet, Rogslösa i Östergötland. Överstycket visar sinnebildligt hedendomen jagande kristendomen (hjorten). Den undre delen framställer Evas syndafall. Till vänster plågar djävulen kvinnan, och till höger strider ärkeängeln Mikael mot draken.den milde Melankton», att det skönaste i världen vore en fullrustad riddare. Under hela medeltiden var kyrkan den förnämsta kulturmakten. I dess hägn arbetade i klosterbiblioteken de fåtaliga vetenskapsmän, som dä funnos. Pa dess bekostnad byggdes de väldiga domkyrkor, vilka tidens bästa konstnärer prydde med hela bibliska historien i bilder och väggmålningar, »de fattiges bibel», som dessa bilder kallades, där de som ej kunde läsa kände igen de heliga händelserna och därav erforo både uppbyggelse och glädje över den nedlagda konstskickligheten.

Men nya tider kommo. Renässansens väldiga omvälvning i sinnena, då man under 14—1500-talen i Italien började finna glädje i studiet av de gamla grekernas och romarnas skrifter och finna skönhet i de marmorstatyer,

som uppgrävdes ur de ruiner, där en gäng de romerska kejsarnas palatser stått. Man blev sä hänförd över de rester av byggnader, över de bilder av marmor och sten, som man hittade, att man byggde kyrkor och palats med användning av de gammalromerska formerna, och på nytt blev den grekisk-romerska uppfattningen av den nakna människan som skapelsens krona och det skönaste av allt gällande hos de bildade och hos konstnärerna. Renässans — ordet betyder pånyttfödelse — har blivit benämningen på den konstriktning, som började i Italien omkring 1400 och stod på sin höjdpunkt omkring år 1500. Inom denna rörelse fingo de skönhetsdrömmar, som föresvävat greker och romare redan före Kristi födelse, nytt liv, först i Italien, så i Frankrike och Tyskland, och slutligen, om också blott inom de högst bildade klasserna, blevo de spridda i det övriga Europa. Man avbildade nu de grekiska gudarna och gudinnorna samt de romerska hjältarna lika gärna och ibland hellre än ämnen ur bibeln och helgonens lidandes historia. Furstar och rikmän hadeett så lidelsefullt intresse för det vackra, att de ansago intet pris för högt för en vacker byggnad eller en vacker målning.

Efterkommande till de riddare, varom ovan talats, hade av konungarna fatt väldiga lantgods. De borgar, där fordom traktens befolkning sökt skydd mot rövare och fiender, ändrades nu, dä lugn rådde i landet, till praktfulla palats. Under 15- och 1600-talen växte konungarnas makt, och de fingo så småningom de rika och förnäma slottsherrarna alldeles i sina händer, dessa, som förut i landet i sina borgar ofta trotsat själve konungen. Det blev nu i konungens palats, som allt högt och skönt skulle samlas. Där blevo de förr så självständiga slottsherrarna hovmän, där målades porträtt, fältslag och ceremonier, som skulle förhärliga konungen och hans familj. De, som beställde konstverk, voro således under 15-, 16- och 1700-talen först och främst konungarna, vilka skulle pryda sina slott och dessutom gjorde stora konstsamlingar, som blott fingo ses av konungens vänner, men även adelsmännen och rikmännen skaffade sig samlingar och läto mala sig av goda konstnärer.

Handeln hade slutligen skapat en förmögen borgarklass, och gynnad av densamma uppväxte särskilt i Holland under iöco-talet en hel mängd goda målare, vilka med sina vackra, lustiga och hemtrevliga bilder skapade en konst, som passade för och älskades av köpmän, hantverkare och andra borgare.

Under hela 1700-talet var emellertid hovkonsten den bestämmande, och man försökte i hela Europa att måla lika täcka och lika eleganta tavlor som de franska hovmålarna.

Den stora franska revolutionen, som lössläppte alla oordningens makter, till dess Napoleon med järnhand skaffadeo

lugn i samhället, var ett utslag av tankar och krav pä rättvisa, som utan väld av folk och furstar genomfördes på andra ställen. 1800-talet utmärkes genom den nya anda av oro och genom de häftiga rättskrav, som franska revolutionen skapat, samt genom den ökade känslan för fosterlandet och dess historia och särskilda odling. Denna känsla fick ökad kraft genom Napoleon I:s orättvisa erövringskrig. Genom maskinernas uppfinning framkallades bäde mycken arbetslöshet och mycket välstånd. Härigenom mångdubblades tillverkningen, men i vissa fall blev den också smaklös och dålig. jämförd med det förra handarbetet. En ny klass, fabriksarbetamas. tillkom.

Konsten, som vill kasta sitt skimmer över de mest olikartade föremal, fick även den intryck av alla dessa stridiga krafter. Det sinne för historien, som tillväxte under hela 1800-talet. gjorde, att samtidigt med de nya riktningarna, fortlevde även de gamla såväl i byggnadskonst som i bildhuggeri och målning. Vad de två senare konstarterna angår, fortsatte somliga, likt grekerna, att påvisa den nakna kroppens skönhet, andra, likt medeltidens målare, att framställa Kristi lidande och helgonens fromhet. andra, likt renässansens konstnärer, att framställa ståtliga, färgrika, dramatiskt sammanställda handlingar ur mytologien och historien, andra, likt 1600-talets holländare, att måla färgrika skildringar ur det liv som levdes, medtagande också bönder och fabriksarbetare, ibland för att påvisa, att skönhet och allvar finnes också i deras liv och arbete. Om också konungen, de förnäma och rika fortfarande lyckligtvis prydde sina slott med konstverk, blev under 1800-talet konsten på ett helt annat sätt än förr tillgänglig för alla. Konungarnas privata konstsamlingar öppnades nu för envar, fattig som rik. De förmögna, skänkte stora summor för att förvärva utmärkta tavlor till det egna landets nationalmuseum, och man började

inse,att även om bildhuggarkonsten och måleriet i sina högsta former äro, liksom den högre och svårare musiken, oåtkomliga för det stora flertalet, i alla fall det mesta är tillgängligt för den,' som med allvar och iver söka tränga in i begripandet av ett konstverk. Man förstod dessutom, att allt hantverk, all industri, dräkter och ceremonier, ja hela livet borde genomträngas och adlas av skönheten, och att liksom varje arbete bör vara hederligt gjort, också varje arbete bör vara vackert utfört. Samhället vill, att alla medborgare, från konungen till den lägste, också i detta fall skola känna sitt sammanhang med och ansvar för det allmänna. De allmänna byggnaderna, kyrkor, museer, teatrar, stadshus, rådhus och skolor prydas nu med hög och dyrbar konst. Dessa konstverk äro allas vår egendom och uttrycka sinnebildligt, att skönheten skall kasta sin glans över hela livet och att den. liksom plikten, ej bara är till för söndagen utan också för vardagen.

Den konst, som tillkommit i vårt land. d. v. s. de byggnader, avbildningar i sten, brons och trä, samt målningar, utförda i avsikt att vara särskilt vackra, har stått i innerligt samband med de olika riktningar, som varit rådande i det övriga Europa och som här ovan i korthet beskrivits.

Trots att svenskarna redan under antiken, d. v. s. den grekiskromerska kulturens tid, stodo i förbindelse med Sydeuropa, ha ytterst få saker fran detta kulturområde hittats i svensk jord. Man har dock på Öland funnit en liten bronsbild. föreställande skönhetsgudinnan Venus. Vi veta föga om de trätempel och de gudabilder av trä, som under den hedniska tiden utförts i värt land, men att vårt folk redan dä hade en verklig konstskicklighet, framgår av de föremål av guld, silver, brons och järn, som förfärdigats i Sverige samtidigt med att den grekisk-romerska kulturen rädde i de södra delarna2. Lunds domkyrka.

Anlagd på 1000-talet. Byggd i romansk stil, s. k. rundbågsstil. Till vänster å bilden synes det yttre av koret och dess absid, den halvcirkelformiga utbyggnaden, som här är försedd med ett för de romanska kyrkorna vid Rhen utmärkande galleri med små kolonner. Lunds domkvrka restaurerades och omändrades under 1800-talets senare hälft. '

av var världsdel. Med kristendomens införande blev förbindelsen med det övriga Europa starkare, och den katolska kyrkan blev den makt. som förmedlade både konst och annan odling i vårt land. Man nedlade nu all sin konstskicklighet och ett brinnande intresse i byggandet och prydandet av kyrkorna, vilka utfördes efter de planer, som man använde i Tyskland eller Frankrike. Från detta senare land, som vi under de elvahundra år, vilka följt sedan den franske munken Ansgar på 8oo-talet först predikade Kristi lära. för svearna, haft att tacka för så mycket särskilt inom svenska konsten, kommo munkar, som lärde IIOO-3. Lunds domkyrkas sydportal.

Ornamenten på rundbågarna utgöras av drakar och lejon. Det halvcirkelformiga dorr-överstycket — det s. k. tym'panon — ar prytt med reliefer.4. Romansk kors- eller kryssvalvsanordning.

Två kryssvalv i sidoskeppen motsvara ett kryssvalv i huvudskeppet. Denna anordning av valv och pelare är utmärkande for rundbågsstilen.

talets svenskar både kristendom, konst och hantverk och ej minst byggnadskonst. Sa var fallet med de franska munkar, vilka flyttat till Värnhems kloster vid Billingen i Västergötland och där omkring 1150 byggde en kyrka av samma slag, som de brukade uppföra hemma i Frankrike, och i den stil. som kallas rundbågsstil. Med stor iver deltogo bönderna i uppförandet, ty det var till Guds ära, och man trodde sig lättare bli salig, om man deltog i ett sä fromt arbete. Men dessutom gladdes man åt den stora, vackra byggnaden, och hela trakten var stolt över den. Samtidigtuppfördes också Lunds stora domkyrka (bild 2), också den i rundbägsstil av den art, som användes i de stora kyrkor, som under iooo- och i ioo-talen byggdes vid Rhen i Tyskland.

Ordet kyrka kommer fran grekiskan och betyder Herrens hus:.. I biskopsstäderna byggdes särskilt stora kyrkor, vilka efter biskopsstolen, kätedran, som stod vid högaltaret. kallades katedraler. Pä grund av sitt sammanhang med den gammalromerska byggnadskonsten kallades den rundbågiga byggnadsstilen man använde över hela Europa under iooo-och i ioo-talen för romansk stil(bild4^. Hade kejsaren i Rom härskat över nästan hela Europa, så härskade nu påven i Rom över en ännu större del av världsdelen, och det var med hans tillstånd och pa hans befallning svenska kyrkor uppfördes. Kraft och fasthet tala redan ur det yttre i en katedral som Lunds domkyrka,

och då man

• * 7

gått in genom de höga rundbågiga portalerna (bild 3) och avlämnat sina vapen i vapenhuset, greps säkert till och med den. hos vilken ännu något av hedendomen levde kvar. av en oemotståndlig vördnadskänsla, när han under klockklang inträdde i kyrkans väldiga huvudskepp, vilket, då han tänkte pä de hus och stugor, han förut var van vid, bör ha förefallit honom svindlande stort och hö^t. Han blickade

o

upp mot takets korsvalv eller säg ut i sidoskeppen genom valvbågar, som stöddes av väldiga fyrkantiga pelare. Men hans blickar sökte främst altaret, platsen för nattvardsutdel -

5. Romanska stilens kolonnkapitäler.

Kolonner: runda stöd. Pelare: fyrkantiga stöd. Kapital: huvudet av en kolonn eller pelare. Det vänstra kapitälet med hopslingrade stiliserade fabeldjur. Det högra kapitälet ett s. k. tämings-kapitäl.6. Korstolar i Lunds domkyrkas absid.

Dessa stolar, utförda i gotisk stil omkring 1400, voro avsedda for kyrkans prästerskap. Träsniderierna förestalla bl. a. Gamla testamentets beriittelse om Ester och Ahasvérus.ningen, det s. k. mässoffret.

I koret, vilket låg ett par trappsteg högre än den övriga kyrkan, hade prästerna sin plats, och även vilda sinnen stämdes till andakt, da de genom rökelsemolnen sägo vaxljusen lysa på altaret, prytt med den heliga kalken, där guldsmeden gjort sitt bästa för att ädelt forma det som skulle innehålla det allra heligaste. I guldstickade kåpor utförde prästerna vid altaret sinnebildliga handlingar och knäföllo och bådo. under det att sången, än klagande, än jublande, strömmade ut från kyrkans absid, den halvcirkelformiga utbyggnad, som avslutar såväl Lunds dom-kvrka som de flesta andra romanska kyrkor. Under koret och tvärskeppet i Lunds domkyrka — kyrkorna byggdes vanligen i korsform — har man en s. k. krypta. Ordet är

grekiskt och betyder »dolt rum . På en av de kolonner, d. v. s. runda stöd (bild 5), som uppehålla det välvda

7. Den s. k. Jätten Finn i Lunds

DOMKYRKAS KRYPTA.

Troligen en bild av Simson. Figuren omfattar en kolonn med romanskt kapital.taket, ser man en jättelik figur omfatta kolonnen (bild 7). En gammal sägen påstår, att det är jätten Finn, vilken skulle ha byggt domkyrkan åt S:t Lars mot att i lön erhålla helgonets ögon, om S:t Lars ej kunde få reda på trollets namn, innan kyrkan blev färdig. Helgonet fick dock en gång höra en jättekvinna sjunga för sitt barn om att barnets fader, jätten Finn, skulle komma hem med helgonets ögon. S:t Lars skyndade då glad till kyrkan, vid vilken jätten just lade sista handen, och ropar åt honom namnet Finn. Vredgad över att ha förlorat den dyrbara lönen, störtar han ned i kryptan och omfattar en tjock kolonn. Han söker störta omkull sitt verk, men förvandlas själv till sten. Så förklarade man, hur sä väldiga byggnader kunnat uppföras, och beskrev, hur avundsjuka och onda makter hotade Guds heliga hus. Figuren i Lunds domkyrka föreställer emellertid troligen Simson, som med sin jättestyrka i sin sista stund kullstörtade filistéernas tempel och som ej sällan avbildades i de kristna kyrkorna.

Lunds domkyrka är den mest betydande kyrkan i värt land, som byggts i romansk eller rundbägsstil, men en del av inredningen, som t. ex. de här avbildade praktfulla korstolarna (bild 6), är från slutet av medeltiden, då den gotiska spetsbågsstilen härskade. De flesta kyrkor som byggdes voro naturligtvis ganska oansenliga men hade, jämfört med de andra byggnaderna, i alla fall en fasthet, som gjorde att de kunde användas till fästningar, där man vid fientliga angrepp skulle skydda sina dyrbarheter och sig själv. Man anser, att kyrktornen i vårt land — flera av vära stora kyrkor hade under medeltiden ej torn — till en början uppförts som fästningstorn.

Det var ej mycket som fanns av konstföremål i en liten svensk landskyrka under medeltiden, men ända till vår tid ha dock i mängen kyrka bevarats dopfunten med dess ut-8. Sörjande Maria, skulptur från medeltiden.

Ett av de vackraste svenska bildhusgeriarbeten från i2oo-tr\lets slut. Konstnären har tydligen tagit intiyck från den samtida franska konsten. Madonnabilden \ar uppställd i Öja kyrka på Gottland och finnes nu i Gottlands fornsal i Visby.9. Altarskåp från medeltidens slut.

Förvarat i stadskyrkan i Köping. Skåpet är utfört i Tyskland omkring 1500 och försett I med målade figurer även på insidan av de uppslagna dörrarna. Den undre delen — I predellan — är prydd med trenne målningar. I

huggna prydnadsslingor. de heliga kärlen, bilden av Guds moder (bild 8) och träkrucifixet, d. v. s. bilden av den korsfäste. som hängde i koröppningen, samt allra oftast de målade eller förgyllda figurerna av helgon, som prydde de under 13—1400-talen förekommande altarskåpen, prydnads-skåp, uppställda bakom altaret med i trä snidade, sedan med färg och guld målade bilder, ofta sammanställda till händelser ur bibliska historien, särskilt ur Kristi lidandes historia. Sådana altarskåp — det praktfullaste vi äga av dessa konstverk är det från Briissel till Strängnäs komna skåpet — infördes mest fran Nederländerna och Tyskland. Ett präktigt prov på dessa tyska skåp finnes i Köpingsb Vimperg.

Fial Sira vbåge Strävbåge —

Strävpelare—

a Gotiskt strävsystem.

Valvstråle.

Valvkappa.

Overfönster.

Triforiegalleri.

c) Kapitälet på en gotisk knippepelare (Amiens).

d) Krabbor.

10. Arkitektoniska detaljer i gotisk stil.

stadskyrka. Det var en konstnär fran Lübeck, Bernt Xotke. som snidade den stora målade träskulpturen i Storkyrkan, där man ser S:t Göran döda en ohygglig drake, ett minnesmärke av segern vid Brunkeberg 1471. Det uppsattes på Sten Sture den äldres önskan och bekostades genom en nationalinsamling av svenska folket i glädjen över att landets självständighet genom denna seger över danskarna blivit tryggad.

I praktfull rustning reser sig den helige hjälten i stigbyglarna, tar Gud i hågen och ger det vrålande vilddjuret

2—143597. La urin, Konsten i Sverige.ii. Dalhems kyrka på Gottland.

Kyrkan invigdes på 1200-talet- Många av våra kyrkor äro ofia byggda i två eller flera stilar, grundlagda i en och tillbyggda i en eller flera senare. De rundbågiga fönstren i romansk stil pä Dalhems kyrktorns nederdel och de spetsbågiga fönstren 1 gotisk stil pä

dess övre del visa detta.GOTISK ELLER SPETSBÅGSSTIL

19

12. Södra portalen på Linköpings domkyrka.

I Ornamenten visa intryck från Gottland. Ett s. k. rosverk av sten sammanhåller glaset I i det spetsbågiga fönstret. Muren stödes av från marken till takkanten gående strav-pelare, ett utmärkande drag för den gotiska stilen.

I dödshugget. I alla tider ha svenskarna älskat detta monu-I ment både för dess skönhet och för de minnen, som äro I förbundna med detsamma.

1" Från slutet av 1200-talet till medeltidens slut byggdes

kyrkorna i Sverige i gotisk stil eller spctsbågssti/. Denna byggnadsstil hade utbildats i Frankrike vid 11 oo-talets

I mitt och spritt sig över Europa. Xågon har sagt om en I i gotisk stil byggd domkyrka, att den var sfin som en I insekt och tung som en elefant . De i sandsten uthuggna I spetsbågiga formerna äro lätta som spetsar, men som ett I jättestort tungt skepp, ett skepp pä vilket man seglar I trygg in i evighetens hamn, resa sig de väldiga sten-I massorna över stadens hus. Genom att murstöd och ibland I murbägar stödja de höga murarna utifrån — dessa stöd kallas20

också strävpelare och strävbågar (bild io a) —. kan man tillåta sig höga fönster, utan att takets tyngd trycker sönder de genom fönstren försvagade murarna. I det inre uppbäres det svindlande höga taket av knippepelare — till knippen sammanbyggda pelarstöd. Man har liknat det inre vid en förstenad helig skog. där pelarna äro stammarna, valvstrålarna i taket grenarna. Pelarhuvudena äro prydda med i sten uthuggna blad (bild ioc), och de målade fönstren lysa som underbara blommor. Gotiska kyrkor ha byggts både av sten och av tegel. I Frankrike, Tyskland. Italien, Spanien och England finnas de största och vackraste gotiska kyrkorna.

Yära äro mycket enklare, men man förvånas i alla fall över att man bekostade sä ståtliga kyrkor i vårt då så fattiga land. Det skedde av två skäl. Dels ansåg man sig göra en Gudi behaglig gärning genom att bygga honom ett präktigt hus och trodde sig rent av efter döden komma fortare in i hans himmel, om man med arbete eller penningar bidragit till kyrkobyggnader, dels hade man en berättigad känsla av stolthet över att för sin stads räkning kunna glädja sig åt en kyrka, vars make ej var lätt att finna. Särskilt stark var självkänslan i den mäktiga handelsstaden på Gottland, Visby. Dess kyrkor ligga nu mestadels i ruiner, men lyckligtvis äro dessa ej nedrivna, som enfald och vinstbegär en gång föreslogo. Glädjande är även, att den väldiga stenmuren, från vars torn pilskotten mot fienden föllo och genom vilken Valdemar Atterdags trupper 1361 inbröto, ännu är bevarad. Visbys och Gottlands övriga kyrkor från medeltidens sista århundraden förete vissa olikheter mot fastlandets (bild 11). Både material.de konstnärliga formerna och antalet bära vittne om att Gottland under 12- och 1300-talen genom odling och rikedom var Sveriges främsta provins.13. Planritning av Uppsala domkyrka.

I)e korsade strecken beteckna takets valv. Man lägge märke till att ett valv i sido-skeppen genom den gotiska stilens sätt att välva motsvaras av ett valv i det bredare huvudskeppet, i olikhet mot den romanska stilen (jfr bild 4). De svarta utsprången pä yttermurarna beteckna strävpelare. Som synes på bildens högra sida, har Uppsala domkyrka efter franska mönster en koromgång och en krans av kapell.

I Sveriges andra kulturbygder reste sig över torv-klädda stugor stora domkyrkor i Skara, i Linköping (bild 12) på Västgöta- och Ostgötaslätten. Vid Mälarens strand, i Strängnäs och i Västerås, tillkommo även stora kyrkor, men förnämligast var den på LTppsalaslätten. Xära det ställe, där man varmast och ivrigast bett och blotat till Tor och Frö om lycka för landet, där reste sig i Uppsala en väldig kyrka av tegel i de gotiska former, man utbildat i Paris och använt i de franska katedralerna. I denna (ppsala domkyrka skulle ärkebiskopen från högaltaret, stående vid skrinet med helige Eriks ben, uedkalla Guds välsignelse över Sverige.

Kyrkan, som pabörjades, dä Birger Jarl styrde landet, invigdes först nära 200 år senare, då Engelbrekt ledde Sveriges öden. I nordtysk stil uppfördes vid 1400-talets början — Sverige stod då i ständig förbindelse med norra Tyskland — två tegeltorn. Att Gustav Vasa vilar i denna kyrka under en präktig marmorvård, gör även sitt14-Uppsala domkyrkas inre.

Kyrkan omändrades på i88c-talet till den ursprungliga stilen såväl utan som innan, och det så kraftigt, att mycket gammalt och oersättligt — t. ex. de gamla gotiska 1400-tals-tornen — gick forlorat. Det är dock den förnämsta kyrka i gotisk stil vi äga. Genom huvudskeppets rader av knippepelare ser man altaret, och bakom korets knippepelare

skymtar man koromgången.KUNGLIGA SLOTT

15. Kung Ertks gemak i Kalmar slott.

1 tysk och nederländsk renässansstil. Den nedre delen med träinläggningar. Frisen under taket, föreställande en jakt, är utförd i målad gips. Detta praktrum tillkom

vid 1500-talets slut.

till att den ärevördiga byggnaden, som av eldsvador och ombyggnader blivit mycket skadad, anses som national-helgedom (bild 14).

Under de oroliga tider, då danskar och svenskar inbördes revos om makten i Sverige, byggdes fästningslika slott med tjocka murar och breda vallgravar, sä att de skulle kunna uthärda en belägring, och inuti fanns det präktiga salar, där konungen höll fester med dans och musik och där furstarna med sina hovmän och sina mängder av tjänare kunde leva på avkastningen av denna sin kungsgård, under det regeringen för några månader var förlagd därstädes. Så red man fran Kalmar till Vadstena och från Vadstena (bild 17) till Gripsholm. Det Gripsholm,som nu finnes och med. sina röda tegelmurar och grova kop-parhuvbeklädda torn tittar fram mellan grönskan vid Mälarstranden, är uppfört av Gustav Vasa 1537. Borgen är en dyrbarhet för hela vårt folk och full med dystra och glada minnen. Här inspärrade konung Erik sin broder Johan och kung Johan sin broder Erik, här bodde den gamla Karlamodern Hedvig Eleonora, Karl X Gustavs gemål, i 60 år och efterlämnade många tavlor och vackra saker som bevis på sitt konstintresse. Här brukade Gustav III fira julen, och man roade sig utmärkt i de ljusa salongerna och i den lilla nätta teatern, som konungen låtit inreda i ett av de väldiga tornen. Av den mäktiga danska adeln byggdes på 15- och 1600-talen i Skåne flera ståtliga borgar, t. ex. Vittskövle, Sven storp och Torup.

Vi ha svårt att föreställa oss hur enkelt och fattigt livet i Sverige var ännu på 1500-talet. Sedan kyrkobyggandet avstannat genom reformationen — man hade över nog med kyrkor — var det egentligen i de slott, som byggdes åt konungen, som man kunde få se några vackra och dyrbara saker. Stormännens boningar voro enkla och levnadssättet i vår tids mening nästan torftigt, till och med hos konung Gustav och Karl IX. Prakten låg i dryckeskärl av silver, arbetade med en konst som överträffar vad vi i vår tid kunna göra. Vid festliga tillfällen ställdes dessa bägare på borden, och de vitkalkade väggarna täcktes med utomordentligt vackra och dyrbara tapeter. Även kläder och vapen voro ytterst dyrbara och förfärdigade med utsökt konst. De rustningar och guld-smiden, som den enkle Karl IX lät göra sig, lämna i gedigen prakt och ypperligt arbete allt. som nu göres, bakom sig. Den lärde Johan III verkade i en rå och obildad tid för synpunkter, som hans samtid hade svårt att fatta. Ej blott Stockholm utan hela landet ville han försköna med byggnader. Han inskred vid förstörandet av gamla, vackrai6. Portal i Kalmar slott.

Nedre delen prydes med joniska kolonner, den övre med svenska riksvapnet och korin tiska kolonner. Denna portal byggdes 1577 i renässansstil av Koland Mackle.hus. och därvidlag ha mänga i vår tid att lära av 1500-tals-lcungen. Han begrep, att liksom slotten och kyrkorna borde vara sköna, så var det av stor vikt, att också småstäderna skulle se trevliga ut. Han stadgade skattelindringar för sådana som byggde sig vackra hus, om det så blott vore trähus med tegeltak och röda väggar. Både Erik och Johan voro konsterfarna och kunniga män, och genom dem kom den förutnämnda italienska konstriktningen, renässansen, in hos oss och visar sig i prydnadsformer och byggnader. Dessa konungar införskrevo också nederländare och tyskar för att väva tapeter, måla porträtt och arbeta pä utsmyckandet av slotten i Stockholm och Kalmar (bild 15, 16).

Det mätte ha varit präktigt, det gamla Slottet vid Norrström med tornet Tre Kronor, med borggården och dess stora trappa och trumpetargången. Här genljöd det av va-penrassel och hornstötar, då den stränge kung Karl med sin son Gustav Adolf hälsade sina tappra soldater, som återvänt från Polen eller Ryssland och med flottan löpte in på Stockholms ström, där kanonskotten dånade, sä att Blasieholmens små trähus skakade, och skeppens höga sirade bakstammar skymtade fram mellan bolmande rökmoln. Den svenska storhetstiden började och fick naturligtvis också sitt inflytande på konstlivet i landet.

Räddandet av ^fäderneslandets majestät och Guds kyrka, som därutinnan vilar», som Gustav II Adolf sade, d. v. s. vår rätt att vara fria svenskar och ha den religion vi vilja, utan det tvång från den katolske kejsaren, som då hotade Sverige, blev följden av det krig, Gustav Adolf förde i Tyskland. Sverige blev mäktigare och mera aktat, och mänga svenskar lärde sig i de städer, där de som segrare intågade, att vackra hus, vackra tavlor och

konstsaker borde kunna vara en glädje och stolthet också för oss här hemma. Efter den tidens sed tog segraren med17. Vadstena slott.

Bebott av Vasa-ätten. Anlagt av Gustav Vasa 1545 vid Vätterns östra strand, tillbyggt

och fullbordat år 1600.

sig konstverken som byte. Nu för tiden nöjer han sig med att taga så mycket som möjligt i reda penningar. Dä de svenska generalerna kommo hem med sina pengar och sina tavlor, tyckte de, att deras trädgårdar eller grova stenborgar sågo bra tarvliga ut. Xu vidtog en tid av ivrigt byggande. Axel Oxenstierna byggde slottet Tidö (bild 18), Karl Gustav Wrangel sitt Skokloster, och en mängd verkliga palats, både på landet och i huvudstaden, växte upp. Stora summor nedlades på snidade möbler och väldiga skap. Man höll mer pä prakt än pa verklig förfining, och de herrar, som högtidligt skredo uppför de breda slottstrapporna, blevo lätt i matsalen så våldsamma och oregerliga, att de bucklade till silverstänkorna och slogo sönder konstglasen. Av tavlorna gick det mesta och bästa, som rätt och billigt var, till kungliga slottet i Stockholm, där de italienska mästerverken, som tagits i Prag. väckte den unga drottning Kristinas beundran. Hos de vid dessa nakna grekiska gudar och gudinnor ovana svenskarna väckte de dock snarare förundran. Under fröken18. Sal i Tidö slott.

Axel Oxenstierna uppförde under iöco-talets förra hälft Tidö slott i Västmanland.

Dörrarna äro praktstycken med rika träinläggningar.

Kerstins regemente» som man sade 1650, eller som det nu heter, under drottning Kristinas regering, utövade hennes vän, greve Magnus Gabriel De la Gardie, ett storartat konst-främj arskap, byggde ett ståtligt slott på Läckö vid Vänerns strand och utvidgade sitt präktiga palats i Kungsträdgården vid Stockholms ström. Det kallades av folket Makalös. Detta palats nedbrann under 1820-talet. Konsten var under 1600-talet nästan uteslutande de höges sak, och det var nog ej många, som förstodo vilken svår national-förlust Sverige led, da drottning Kristina också tog med sig sin dyrbara tavelsamling. när hon med all sin lärdom och begåvning men utan känsla av ansvar för sitt höga värv lämnade krona och land.

Under hennes tid hade inkommit utländska konstnärer för19. PALATSrORTAL I SENRENÄSSANSSTIL.

Pä Ryningska, nu Bergstrahlska. huset. Stora Nygatan i B i Stockholm. Byggd omkring 1650 i de något svulstiga men praktfulla former tiden alskade. Överst till höger en s. k. ankarslut av dekorativt format smidesjärn, som vid denna tid brukade sattas

utanpå den vita putsen.att måla porträtt av stormännen. En av dessa målare var hamburgaren David Klöcker,

sedermera adlad Ehrenstrahl. Under de nära 50 är han levde i värt land målade han otaliga porträtt, ibland slarvigt, ibland duktigt gjorda, nästan alla dock värdefulla för oss, givande en bild av vår storhetstids människor, skalden Stiernhielm, fältherren Erik Dahlberg och de tre Karlarne, den snillrike, fetlagde Karl X Gustav, hans son, den buttre, plikttrogne rikshushållaren Karl XI. och slutligen den envetne, blyge hjälten Karl XIL den senare dock endast målad som yngling. Ehrenstrahl, som blivit kallad >.den svenska malarekonstens fader», utförde också några jättemålningar dels för Storkyrkan i Stockholm Korsfästelsen och

20. Silverpokal, utförd på 1600- Yttersta do me 11 och dels en ialf.t. PÅ Nationalmuseum. väldig takmalning i Riddar-

Pä grund av sina om aklejablommans

kalk påminnande bucklor kallas detta huSet 1JYgderiia. L)C ärO ej slag aklejpokal. 0 ..

sa markliga som konstverk dessa stora bilder. Konstnären har också infört djurmåleriet i Sverige, och särskilt anmärkningsvärda äro hans tavlor med skogsfågel, där han påminner om den nu levande djurmålaren Bruno Liljefors. Ehrenstrahl avled 1698.21. Ehrenstrahls självporträtt på Nationalmuseum.

Tavlan, målad 1662, är en porträttallegori. Kvinnan med målarpaletten och penslarna ar en sinnebild eller en allegorisk figur för målarkonsten. Kvinnan på andra sidan meddelar konstnären vad han skall måla och pekar på

ett papper med inskrift Måla överhetens — d. v. s. den kungliga familjens — odödliga berom.22. Riddarhuset i Stockholm.

Sidan åt strömmen. — Anlagd av Simon de la Vallée, förenklad och omarbetad av holländaren Justus Vingboons, blev denna 1600-talets vackraste svenska byggnad färdig under Jean de la Vallées överinseende. Särskilt det svängda koppartaket är utmärkande för denne konstnär. Riddarhuset är uppfört i fransk-holländsk senrenässansstil. På gärden står Axel Oxenstiernas stat}-, utförd av John Börjeson 1890.

Det var Gustav II Adolf, som är 1626 bestämde, att alla adliga svenska ätter skulle, som det hette, skriva in sig på Riddarhuset, och detta ord betydde då ej någon särskild byggnad utan en förteckning på alla de adliga ätter, som ansågos hava laglig rätt till adlig värdighet. Gustav II Adolf fastslog, efter vilka regler adelsmännen skulle vid riksdagen utöva sin rösträtt. Till adeln, rikets första stand, hörde alla officerare och mera framstående ämbetsmän, och den oadlige, som visade prov på särskild militär- eller annan duglighet, upphöjdes i adligt stand. Det var Axel Oxenstierna som genomdrev, att adelsståndet skulle ät sig låta uppföra ett väl och kostligen byggt hus till ståndets heder, reputation och tarv-. Och han köpte själv den tomt, där det praktfulla Riddarhuset (bild 22)nu reser sig. Det var en fransman, Simon de la Vallée, som blev den förste arkitekten. Redan 1642, samma är grunden blev färdig, nedstacks Simon de la Vallée av Erik Oxenstierna, en svensk adelsman, i ett nattligt slagsmal på Stortorget. Det var en vild tid i hela Europa, och man drog, här som i utlandet, blankt vid allra minsta anledning. Hans son Jean de la Vallée hade som gosse kommit med sin far till Sverige och fick nu uppgiften att fullborda byggnaden, men först sä sent som 1680. då adeln tvangs att böja sitt huvud för det kungliga enväldet, blev dess stolta riddarhus alldeles färdigt. Det är 1600-talets skönaste byggnad i Sverige. Stolt svänger sig det väldiga koppartaket över de röda tegelmurarna, som enligt den stil, vilken nu rädde i Holland. Frankrike och Italien, uppdelades av sandstenspilastrar, d. v. s. tunna halvpelare. En latinsk inskrift av sällsynt skönt formade bokstäver löper under taket. Den talar om förfädernas lysande föredöme . om hur »vägen till äran gär genom arbetet och om hur hedrande det är att låta sitt liv för fosterlandet . Xär man tänker pä alla lysande mandomsprov, som utförts av tusentals svenska adelsmän, pä allt ihärdigt arbete en Per Brahe, en Karl von Linné, en Louis De Geer uträttat i fosterlandets tjänst, på de hundratals valplatser i Sverige. Xorge. Danmark. Ryssland, Polen, Tyskland och Österrike, där svenska adelsmän med glatt mod oftrat livet, så tycker man, att den svenska adeln är välförtjänt av ett präktigt hus. Pä taket stå statyer, och röken bolmar ur bomber och till altaren formade skorstenar. Sedan adeln 1865 frivilligt oftrat sin undantagsställning, fattas ej längre några beslut, som röra hela Sverige, i den ståtliga sal, vars tak 1674 av Ehrenstrahl pryddes av en ännu bevarad målning, Dygderna, rådslående inför Sveas tron.

3—14350 7. La ur in, Konsten i Sverige.23. Karolinska gravkoret på Riddarholmskyrkan.

Denna praktbyggnad i senrenässansstil lär vara tecknad av Nikodemus 'J essm d. ä. pa 1670 talet. Gravkoret, utfört av sandsten från Gottland, blev fullbordat 1743 av l^arl Härleman. Bakom dess doriska kolonner under den koppartäckta, delvis förgyllda

kupolen står Karl XII s kista.24. Trapphuset i Drottningholms slott.

I'å Drottningholms slott arbetade både Nikodemus Tessin den äldre och hans store son Nikodemus Tessin den yngre. Trapphuset uppfördes och dekorerades 1670 i senrenässansstil, prytt med statyer och dekorativa målningar.

En annan tysk, som själv och i synnerhet genom sin son skulle få den högsta betydelse för svenskt konstliv, är stral-sundaren Nikodemus Tessin d. ä. Småstaden Stockholm med dess oansenliga torftiga trähus, över vilka det gamla slottets. Storkyrkans och Riddarholmskyrkans spiror höjde sig, växte ut under 1600-talets senare hälft. Huvudstaden i en stormakt — och det var Sverige då — måste se ut som medelpunkten i ett mäktigt rike, och nya, storartade byggnader behövdes. Den begävade unge tysken, som var född 1615 i Stralsund, uppförde ett flertal av de palats och kyrkor, som ännu begagnas. Yid Storkyrkobrinken reste sig Axel Oxenstiernas palats, åt Karl Gustav YVrangel byggde Tessin ett präktigt slott på Riddarholmen. kallat25. Eriksbergs slott i Södermanland.

Detta slott utfördes på 1600-talets mitt av Nikodemus Tessin den äldre.

Kungshuset, då de kungliga bodde där under 1700-talets förra hälft, när det nuvarande kungliga slottet uppfördes. Nu äro där Svea hovrätts lokaler inrymda. Konung Karl XII:s gravkor (bild 23), något av det präktigaste i svensk byggnadskonst, ritades också av Tessin, och f. d. Riksbanken vid Järntorget, som påminner om ett gammalt romerskt 1500-tals-palats, var även av hans hand. Hedvig Eleonora nöjde sig ej med Gripsholm utan lät Tessin bygga det vackra Drottningholm, Sveriges skönaste lustslott. Det kungliga slottet Borgholm, nu Sveriges ståtligaste slottsruin, blickar ännu ut över Kalmarsund, och längre ner vid sundet reser sig en annan byggnad av Tessin, Kalmar domkyrka. Många av de slott, som vi nu beundra i olika delar av Sverige, Eriksberg (bild 25) i Södermanland26. Den södra kungsstolen i Stockholms storkyrka.

Det förgyllda praktfulla konstverket ritades av Nikodemus Tessin d. y. och snidades a» Burchard Precht samt blev färdigt 1684. Det är utfört i 1600-talets italienska svulstiga senrenässansstil, som även kallas barock.33

STOCKHOLMS CENTRALKYRKOR

eller Skokloster i Uppland, det senare rikt pä byte från 30-åriga kriget och en verklig stormansboning, ha båda Tessin till upphovsman. Tessin d. ä. dog 1681. Det är roligt att tänka sig. med vilken häpnad den tidens människor måste ha betraktat de mäktiga slottsformerna, som höjde sig i björkhagar och över talldungar, vittnande om att nya rikedomar hade samlats, och att förutsättningarna för en svensk odling med förbindelser i de stora europeiska kulturländerna nu hade tillkommit. Svenska hantverkare och konstnärer kunde äntligen vänta att finna beställare och betalare till sina porträtt och möbler. Även svenska kyrkan hade en stormaktstid under 1600-talets senare hälft och bidrog kraftigt att med lära och exempel öppna hårda sinnen för tukt och mildhet. Ett ivrigt kyrkobyggande utmärkte denna tid, och tre av Stockholms förnämsta kyrkor, centralkyrkorna — d. v. s. ej i korsform med långhus utan pa mera kvadratisk plan, byggda —. uppfördes under Karl XI:s tid. De äro kupoltäckta som italienska renässanskyrkor och utstyrda med altarprydnader och predikstol av förgyllt snidat trä, i de yppiga svängda former, man dä i hela Europa älskade. Katarina kyrka på Söder har sitt namn efter Johan III:s gemål, och Hedvig Eleonora, som sedan hette Ladugårdslands- och nu Ostermalmskyrkan, uppkallades efter Karl XI:s moder. Denna kyrkas klockor, som ännu dåna över Stockholm, ha fått sin malmklang från de danska kanoner, som tagits vid Kronborg. Den starkaste känslan av det slutande 1600-talets Sverige far man kanske vid betraktande av Ulrika Eleonora, Kungsholms-kyrkan, som uppkallats efter Karl XII:s goda, fromma moder.

Den största byggnadskonstnär värt land ägt var son till Nikodemus Tessin d. ä. Nikodemus Tessin d. y. föddes i Xyköping 1654 och bars till dopet av änkedrottning Maria Eleonora. Han studerade i Uppsala och reste re-
NIKODEMUS TESSIN D. V.

39

27. Stockholms slott, norra fasaden med Lejonbacken och östra

fasaden med Logården.

Uppfort av Nikodemus Tessin d. y. och efter hans efterlämnade ritningar under :700-talets förra hälft. Lejonbacken, uppkallad efter de 1704 dar uppställda bronslejonen, blev fullt

färdig 1830.

dan nittonårig till Rom för att där se och lära saväl av de gamla minnesmärkena från den hedniska romartiden som av de kyrkor och slott, vilka byggts av påvar och adelsmän under 1500-talet. Och av största intresse var det för honom att inhämta erfarenheter hos Bernini, den mest berömde arkitekt och bildhuggare, som vid den tid. da Tessin d. y. reste till Rom, vistades i denna stad. Något av det manliga och storslagna, som dä i 2.000 är hade utmärkt romersk byggnadskonst, upptogs också av den begåvade unge svensken. Nära sex ar bodde Tessin d. y. i Rom och reste därefter till Paris.

Hit och till Versailles, där Ludvig XIY hade byggt sitt stora slott, blickade hela Kuropa efter föredöme for sina arméer, för sin diktkonst, for sina byggnader, för sitt hov-40 STOCKHOLMS NYA SLOTT ||

liv och först och främst för sitt yttre uppträdande. Tessin d. y. stannade här i tvä år och lärde sig bland annat, hur trädgårdar och parker skulle anläggas. Sedan återvände han till Stockholm, där han fick det rikaste tillfälle att visa vad han kunde.

Karl XI önskade, att det gamla ärevördiga slott, där Gustav Yasa bott. skulle ombyggas, och uppdrog åt Tessin d. y. att göra upp ritningarna. Då han fått dessa i ordning och dä en del av det nya slottet redan var färdigt, utbröt, samtidigt med att Karl XI stod lik, den 7 maj 1697 en eldsvåda, som nästan fullständigt förstörde både det gamla slottet och de delar som nybyggts. Oersättliga värden, gamla konstverk och historiska minnen gingo vid den hemska eldsvådan till spillo. Men Slottet uppstod i ny glans efter Tessin d. y:s ritningar och fick med sina manliga, vördnadsbjudande former något, som verkligen passar till Karl XII:s anda; det fick något karolinskt över sig (bild 27).

Det är med känslor av stolthet vi svenskar kunna se på värt eget slott, ett av de vackraste i världen. En svensk arkitekt har där, tack vare snille och smak, med hjälp av stora konungar och med det frikostigaste bistånd av riksdagen, kunnat göra en boning, som är fullt värdig Sveriges konung, och det vill icke säga litet. Vi tänka, då vi se »de höga fönsters rad fran lejongul fasade, på alla stora och stolta planer för Sveriges lycka som välvts därinom. De ryktets gudinnor, som från framsidan över balkongen blåsa i sina basuner, ha verkligen haft segrar av olika slag att förkunna. Borggården ger kanske främst en känsla av strängt allvar, av konungakallets hårda plikt, men den södra fasaden med dess triumfbågsliknande mittstycke, bebådar ett festligt mottagande och kommer oss att minnas, att storsvensk gästfrihet mot undersåtar och även mot utländska gäster alltid gärna övats i de glänsande salar, dit man kommer

O ö2S. DUBBELTRAPPA, LEDANDE TILL RIKSSALEN I“Å KPNC.L. SLOTTET I

Stockholm.

I rikssalen mottager konungen, då riksdagen öppnas, sittande på den silvertron Magnus Gabriel De la Gardie skänkte drottning Kristina, de båda kamrarna.29. Stora galleriet i Stockholms slott.

Pestsal med takmålningar ur Karl XI:s historia. Väggarna äro prydda av förgyllda U ornament. Pä listen mot taket sitta figurgrupper i gips. Detta storartade galleri är utfört på 1700-talets början i samma barockstil, varmed Ludvig XIV inredde gallerierna i

sitt slott i Versailles.

genom breda, kolonnuppburna trappor (bild 28). En ofantlig fördel med slottsbyggandet, som tog omkring ett halvt århundrade, var att skickliga utlänningar inkallades för att undervisa svenska konstnärer och hantverkare. Den strängaste fordran pä gott och vackert arbete ställdes, och slottsbyggandet blev därför en yrkesskola av bästa slag.

Här fingo snickare och konstsmeder, målare och konstvävare ej bara sin utkomst, utan de fingo lära sig att utföra möbler och husgeråd, göra vackra vävnader, välformat silver och vackra konstglas för slottet, så att hantverket i Sverige under hela återstoden av 1700-talet därav hade nytta. Geijer har sagt, att den som vill föreviga en dumhet, han skall bygga ett stort och fult hus. Man kanK. SLOTTETS INRE

4 3

vackert hus är ett glädjeämne gäller Tessins slottsbyggnad.

ocksa säga, att ett stort och för århundraden, och detta Man kan svårligen överdriva de ansträngningar det kostade landet att fa detta dyrbara slott färdigt. Tessin d. y., som dog 1728, fick aldrig se det fullbordat. Först 1754 kunde Adolf Fredrik och hans drottning flytta från det Wrangel-ska palatset, det s. k. Kungs-huset pä Riddarholmen, där konung Fredrik I och Adolf Fredrik hade bott under den långa väntetiden pä att det nya slottet skulle bli färdigt.

Xu bo prinsen 1

konungen

och kron-slottet. Från konungens väldiga rådsbord styres riket i en sal med praktfulla, dyrbara tapeter, gåvor från det franska konungahuset, som under hela 1700-talet var sä vänligt sinnat mot de svenska konungarna. Slottsrummen äro prydda med utsökta och vackra konstverk.

I det Stora galleriet (bild 29) ger konungen festmåltider, i den ståtliga i vitt och guld utstyrda salen, kallad J it a havet, dansar man pa de kungliga balerna. Xär man genom den väldiga porten inträder i södra slottsvalvet. häpnar man över den kolossala höjden (bild 28). Till höger har man Slottskyrkan, där konungen ahör guds-

30.

Praktremmare av glas med Karl XII:s namnchiffer.

Vid ett glasbruk pä Kungsholmen utfördes under 16- och 1700-talen dylika konstglas av förträfflig beskaffenhet. Karl XII var aktieägare i denna fabrik.tjänsten. Mitt emot ligger rikssalen. Här samlas ärligen riksdagens bada kamrar för att hälsas av konungen i trontalet. Hans majestät konungen sitter dä på den silvertron, som den förutnämnde Magnus Gabriel de la Gardie skänkte drottning Kristina. Diamanterna gnistra på samma ärevördiga konungakrona, som burits av Karl IX, Gustav Adolf, Karl X Gustav. Mänga svenskar instämma då i de latinska ord. som stå över slottets ingångsport, och tänka: Må | detta hus stå starkt och lyckligt, må det räkna efterkommandes efterkommande!»

Mitt emot slottets ädla fyrkant ligger det palats, som Nikodemus Tessin d. y. byggde åt sig själv. Detta föga stora, men med sällsynt skönhet och smak byggda privathus, blev av konung Gustav III skänkt till Stockholms stad att i evärdelig tid vara Överstathållarepalats (bild 31), och här bor således konungens ställföreträdare i Stockholm. Det vackraste landsslott, Tessin d. y. byggde, torde vara Steninge i Uppland

Nikodemus Tessin d. y. hade en son, som visserligen ej var konstnär men som ändå inskrivit sitt namn i Sverisres konsthistoria på det mest lyckliga sätt. Greve Karl Gustav Tessin — slottsarkitekt.en Nikodemus Tessin d. y. hade på grund av sina stora förtjänster om fosterlandet upphöjts i grevligt stånd — var en av de ståtligaste och i uppträdandet förnämaste män, ej bara i Sverige utan i hela Europa. Lysande begåvad på en mängd områden, vältalare, författare. Gustav III:s lärare, sändebud i Frankrike och slutligen kanslipresident — det ville då för tiden säga den mäktigaste i landet näst konungen — blev han under 1700-talet dessutom vad Magnus Gabriel de la Gardie varit under 1600-talet, rikets förnämste konstfrämjare. Det är i denna egenskap vi svenskar ännu ha anledning att vara honom tacksamma.31. ÖVERSTÅTHÄLLAREPALATSF.TS GARD I STOCKHOLM.

Fondvägg med perspektivisk anordning i italiensk senrenässans eller barockstil. Det lilla galleriet är med efterbildning av samma detalj pä några romerska palats konstrikt anordnat så, att man tror djupet vara större än det är. Nikodemus Tessin lat omkring är 1700 uppföra detta palats till bo?tad åt sie själv.32. Praktsalong i det Tessinska palatset (nu överståthållare- j

palatset) i Stockholm.

Dekoreringen i denna salong är utförd i fransk barockstil, som var modern under 1600- 9 talets senare årtionden i Ludvig XIV:s Frankrike och som på ort och ställe studerats I

av Tessin.

K. G. Tessin hade efter faderns död överinseendet över slottsbvgget. Häri hade han en betydelsefull hjälp av Karl] Hårl eman, 1700—1753. vilken särskilt verkade för slottets konstnärliga inredning. Förut har talats om de fransmän, som inkallades för att pryda det nya slottet. Det var en av dessa. Taraval, vilken fick leda den 1735 pä Tessins önskan instiftade Ritarakademien, sedermera Akademien för de fria konsterna. Dä K. G. Tessin omkring 1740 var i Paris för att som hemligt sändebud påverka den franska politiken i svenskvänlig riktning, blev han vän med de då bästa franska konstnärerna och köpte tavlor, både gamla och nya. Mänga svenskar ruskade dä pä huvudet åt Tessins omfattande inköp av gravyrer och teckningar.TESSINS KONSTINKÖP

33. Länstol från 1750-TALET 1 rokokostil, i förgylld björk.

De svängda benen, de skulpterade snäckornamenten äro utmarkande för rokokostilen. Stolen ar klädd tned s. k. gobeläng, d. v. s. en sorts ytterst dyrbar för hand gjord \avnad. som i Frankrike pä olika ställen utfördes, ofta med figurer — här pä ryggstycket en hund, sr.m jagar en fågel. Stolen finnes i Nordiska museet. Stockholm.

Yad skulle det tjäna till att ge ut sa mycket penningar pa onödig konst? Men den konstförståndige Tessin visste vad han gjorde. Nu äro dessa tavlor och teckningar ibland hundra, ibland tusen gånger mera värda än då de köptes. De aro förvarade i Nationalmuseum. De ha i snart 200 ar varit till bade nytta och glädje, och det skulle sannerligen34. Tvä vaser och en soppskål från 1760- och 7o-talen, utförda ' 1 fajans på Marieberg. I Nationalmuseum.

Soppskålen är i rokokostil. Den vänstra vasen däremot i gustaviansk. Mariebergs fajans- I och porslinsfabrik låg vid Mälaren nära Stockholm. Mönster och former hämtades I från de samtida fajansfabrikerna i Strassburg och Marseille.

vara lyckligt för Sverige, om åtminstone en gång vart hundrade år någon mäktig och rik svensk uppstode, vilken med samma klokhet och smak som Tessin köpte av den bästa utländska konsten och förde den till vårt avlägsna, konstfattiga land. Nikodemus Tessin d. ä., hans son, Nikodemus Tessin d. y., och dennes son Karl Gustav Tessin ha i över ett sekel arbetat på att skapa och skafifa oss skönhetsvärden, som genom tiderna skola bli juveler i den svenska odlingens krona.

Under olika tider ha rumsinredning, möbler och husge-råd utförts på olika sätt, i som man säger, olika stil. Tids-lynnet älskar än det stora och ståtliga, än det eleganta och nätta, än det bekväma och hemtrevliga, och stolarna bli, alltefter tidsriktningen, än stela och högtidliga, an bekväma och inbjudande. Den inredningsstil som ratt under Ludvig XIY var av det förra slaget, men under 1700-talet rådde en av franska arkitekter och möbelsnickare omkring ar 1700 skapad stil, som fått namnet rokoko. Stolsbenen blevo då svängda, byråarna bukiga, silverkaffekannorna (bild 37) och ljusstakarna snirkelsirade. Allt skulle vara nätt och elegant. Yid 1700-talets början uppfanns i Sachsen för första gangen i Europa konsten att göra porslin, föremål av glaserad, hardbränd kaolinlera. Sådant porslin hade man för längesedan kunnat göra i Kina, och till Sverige infördes från Kina pä Ostindiska kompaniets båtar hela skeppslaster av de vackra, ibland efter svenska ritningar med bilder av herrgardar och adliga vapen utförda, halvgenomskinliga kopparna och faten. I Sverige utfördes pa den 1726 grundade Rörstrandsfabriken och den 1758 anlagda Mariebergsfabriken också porslinsserviser. Först gjordes dock föremålen i fajans, d. v. s. av en sorts lera. som var ogenomskinlig och ej som porslinsleran halvgenomskinlig.

Xästan hela 1700-talet var präglat av salongSKulturen. Artighet, kvickhet och ett fint uppträdande ansägos viktigare än något annat. Den konst som skildrar denna tids människor ville också den visa dem småleende, förbindliga och klädda i ljusa, glada färger. En av dem som bäst målade det hov, där Gustav III som prins och hans bröder lekte och där den fina världen i Stockholm vid 1700-talets mitt råkades och roade sig, var Gustav Lundberg. Han föddes i Stockholm 1695 i en borgerlig familj. Hans far var köksmästare hos Karl XII och avled under fälttåget i Livland. Sedan Lundberg studerat målning för Ehrenstrahls lärjunge och systerson, David Krafft, som gjort goda porträtt av Karl XII, reste han till Paris. Mot denna stad riktade hela Europa vid den tiden sina blickar, ej minst

4—140 597. L aur in, Konsten i Sverige.35. C. R. Berch.

Porträtt målat av Gustav Lundberg med pastellkritor omkring 1740. I Konstakademien, Stockholm. Begåvad «goddagspilt», som han blivit kallad, var Berch utom hög ämbetsman också skicklig myntkännare och kulturhistorisk författare. Ehuru ej fullt färdigt, anses porträttet överträffa alla I.undbergs andra mansporträtt.

dä fråga var om konstnärliga och litterära mönster. I

o o

Paris beskyddades han av två svenska grevar, först av den ståtlige krigaren Erik Sparre. så av Karl Gustav Tessin, som genomdrev att Lundberg skulle, ehuru lutheran, fä36. Assessorskan Juliana Schröder, f. Henck.

Ofullbordat (endast ansiktet fullt färdigt, kroppen ej ens påbörjad' porträtt, utfört omkring 1750 ined pastellkritor av Gustav Lundberg. I Konstakademien, Stockholm. Detta huvud anses vara Lundbergs vackraste damporträtt.

bli medlem av franska konstakademien. Särskilt vänligt mottogs Lundberg av Stanislaus Leczinski. den kung Karl XII uppsatt på Polens tron, men som nu tvungits att lämna sitt land och levde i Frankrike såsom konung37. Silverkaffekanna, utförd i77i i rokokostil av en guldsmed i Ulricehamn. Nationalmuseum, Stockholm.

Ludvig XY:s svärfader. Stanislaus, som varit flera gånger i Sverige och vars familj varit bosatt i Kristianstad, lärde sig pastellmålning av Lundberg. Pastellmålningen var Gustav Lundbergs fack. Den utföres med färgkritor pä papper, och bilden måste sedan skyddas av glas. Hansporträtt blevo ocksä mycket högt uppskattade i Frankrike, och han mälade bland annat av den omkring 1740 mest berömde franske malaren Boucher, som var nära bekant med Tessin, vilken av honom köpte flera vackra tavlor till Nationalmuseum. Ar 1745 kom Lundberg hem till Stockholm. Han mottog nu alla unga, rika och förnäma herrar, alla vackra damer i sitt konstnärshem i staden inom broarna, och här tecknar han med sina kritor bilderna av dem som då skrattade och voro lyckliga. Lätt och luftigt, som stoftet pä fjärilens vingar, fäste han färgerna på papperet, och silver blänkte pa blåa rockar, munnarna logo än skälmaktigt, än nedlåtande, ögonen lyste av mod och livsglädje.

»Den skönhet, som är värd för eftervärlden pråla.

Ej någon annan bör än vittre Lundberg måla»,

sjunger den samtida skaldinnan fru Xordenflycht, och det var alltid fullt hus med officerare, unga adliga fruar och fröknar samt gamla, förnäma riksrådinnor hos Lundberg, vilken förbindligt sprakade med sina fina modeller och deras sällskap. Pä sommaren brukade han besöka sin vän och

/-¥-» »O 0

gynnare Tessin pa dennes egendom Akerö och målade åt honom porträtt av vackra Yingåkersflickor. Gustav Lundberg uppnådde hög ålder. Han dog som nittioårig 1786.

Den gamle, fine herrn som siratligt rörde sig bland sina tavlor, sitt silver och sina rokokoporslinspjäser, uppassad av en betjänt, hade avbildat de skönheter från Karl XII:s tider, som gråtit efter fältslagen vid 1700-talets början. På sista tiden hade han beundrande avmålat de damer, som glänste och beundrades vid Gustav 111:s hov.

Den svenska 1700-talsinålare, som vann det största ryktet utom vårt lands gränser, var Alexander Roslin Han föddes i en förmögen borgerlig familj i Malmö 1718 och kom 173638. Karl von Linné.

Porträtt av Alexander Roslin på 1770-talet. I Versailles' slott. Iförd en pudrad peruk av något gammalmodig form nu under stångpiskperuktiden, häller den berömde vetenskapsmannen i ena handen den skogsblomma, som efter honom fatt namnet linnea.39- ÖVERINTENDENTEN FRIHF.RRE KaKI. FREDRIK ADELCRANTZ.

Målad 1754 av Alexander Roslin. I Konstakademien, Stockholm. Adelcrant* ar iford pudrad stångpiskperuk och violett rock. Passaren i högra handen syftar på arkitektverksamheten.56

ALEXANDER ROSLIN

till Stockholm, där han lärde sig måla. Sedermera reste han ut till Tyskland och Italien och anlände slutligen till Paris, där han nästan genast slog igenom, tack vare sin stora skicklighet, men också med hjälp av de mäktiga gynnare han förstod skafta sig. Roslin blev en av de mest uppskattade målare i världsstaden och förtjänade snart en stor förmögenhet samt fick en förmän, som då gavs åt berömda målare, rätt till bostad i Louvreslottet. Han gifte sig med en vacker fransk pastellmålarinna. Sedan hon dött, började hemlängtan att vakna, och han gjorde 1774 ett besök i Stockholm, där han målade den kungliga familjen. Prinsarna Gustav, Karl och Fredrik Adolf hade han redan i Paris fått avbilda, dä de i guldbroderade siden- och sammetsdräkter, med nedlåtande leenden

granska en fälttågsplan.

I Stockholm målade han 1775 den gamle vördnadsvärde Karl von Linne, vilkens kloka, barnafromma ögon tindra fram under den pudrade peruken (bild 3S). Från Stockholm reste den eftersökte porträttmålaren till Ryssland, där han målade kejsarinnan Katarina II, »Rysslands höga fru», som dock själv påstod, att hon på hans porträtt mest liknade en svensk kokerska. Återvänd till Paris, fortsatte han att föreviga de högsta i landet såsom de sågo ut på bjudningar, dä man tar på sig sina bästa kläder och sitt älskvärdaste ansiktsuttryck. Roslin dog under franska revolutionen 1793. Man har sagt, att Roslin var en ytlig konstnär och att det endast var hans tyger och spetsar, som hade »ett slags själ . Säkert är, att han målade med ovanlig skicklighet och det ej bara granna ordensband eller silkeslena flickansikten. Han kunde, och det blir ju alltid det viktigaste, också fästa själen på duken. Hans bilder av den gamla, av livet förbittrade Lovisa Ulrika, Gustav III:s moder, och porträttet av arkitekten Adelcrants, som gnistrar av kvickhet (bild 39), och många andra, visa, att han också40. Sofia Magdalenas kröning, 1772. Detalj ur 1‘ilos krönings-

tavla 'på Nationalmuseum.

Tavlan är tre meter hög och fem och en halv meter bred. Som en stor blomma glän; ser den sköna drottningen, sittande på den gyllne kungsstolen i Storkyrkan, fram i

ljusdunklet.var människoskildrare i djupare mening. Ofta far han dessutom i sin oljefärg en glans och styrka, som gör att man gärna stannar inför en Roslintavla bara för att fä glädja sig ät färgen, såsom man njuter av en rabatt med röda dahlior. Frisk som en blomma, lekfull som en kattunge, star den lilla franska Friherrinnan Nenbonrg i sin skära klänning och håller i handen sin svarta ansiktsmask. Det är Roslins kanske vackraste porträtt. Hon själv har vissnat som alla blommor och flickor frän den tiden, skrattet har tystnat och guldet pa de uniformer, som lyste vid Gustav III:s hov, har svartnat, men det som finnes kvar till glädje för sena tider, det lever, ler och lyser pä Alexander Roslins tavlor.

En stor och egendomlig färgkonstnär var Karl Gustav Pilo, född 1711 i Göksäter, nära Nyköping, och död i Stockholm 1793. Pilo hade lärt först i Stockholm, sä reste han utrikes, utvecklade sin konst i Tyskland, paverkades av fransk konst och kanske mest av holländaren Rembrandt och blev sedan direktör för konstakademien i Köpenhamn. Här till-kommo hans porträtt av den danska kungafamiljen, bland vilka särskilt märkas hans ypperliga framställningar av prinsessan Sofia Magdalena, sedermera Gustav III:s drottning. Dessa porträtt äro målade med i ljusgrönt och silver skimrande toner, och figuren dyker fram ur det hemlighetsfulla ljusdunkel, som var utmärkande för den store holländske 1600-talsmålaren Rembrandt.

Under de sista åren var Pilo direktör för Konstakademien i Stockholm, och 1782 pabörjade han den stora krö-ningstavlan (bild 40), som Gustav III beställt av honom över sin och drottning Sofia Magdalenas kröning i Storkyrkan är 1772. Den väldiga tavlan blev aldrig fullt färdig. Ofullbordad förvaras den nu på Nationalmuseum men är en av de skönaste tavlor, som tillkommit i vårt land. Till vänster4i. Kärleksbrevet, kopparstick av N. de Launay efter Nii.s La-

FRENSENS MÅLNING, UTFÖKI) OMKRING 17S0.

Rummet i Ludvig XVI-stil (gustaviansk stil) med korintiska pilastrar och andra antika prydnadsformer pä väggarna. Stolarna med raka ben och ovala ryggar. Under bilden är en tillägnan åt en mäktig fransk adelsman enligt den tidens bruk ingra\erad.ser man hur konungen i juvelprydd vitskimrande sidendräkt krönes av ärkebiskop Beronius och riksdrotset greve Horn. som halla kronan över Gustavs huvud. Till höger ser man drottningen under kröningsstolens gyllne skulpturer. Adel, präster, borgare och bönder skymta i bak-

grunden. och konstnären har avbildat sig själv i förgrunden, räckande sin snusdosa åt en av sina konstnärsvänner.

En svensk konstnär, som vann ära i Paris, var Nils

Lafrensen d. y. Han föddes i Stockholm 1737 och

avled där 1807. Under 1760-, 70- och 80-talen vistades han i Paris, där han tillägnade sig både det franska lätta

målningssättet och uppfattningen. Lafrensen använde sig av en sorts akvarellmålning, som kallas gouache. Akvarellen utföres på papper med i vatten lösta färger, och det vita i bilden utgöres av det utsparda papperet. I gouachen, den sorts akvarell, som Lafrensen helst målade, användes

till det vita en vit kritaktig färg, som lades på papperet

eller pergamentet.

Lafrensen målade salongslivet, festernas och vardagarnas sällskapsliv i de högförnämas våningar eller lantslott. Dessa eleganta och vackra gouacher tilltalade i hög grad ej minst genom sina ämnen (se bild 41) konstnärens samtida såväl i Paris som i London och även i Stockholm. Framstående koppargravörer utförde efter de Lafrensenska målningarna s. k. kopparstick. Man graverade med en gravstickel på en kopparplåt, så att bildens linjer blevo fördjupningar i plåten. Man insmorde sedan den graverade teckningen med tryckfärg, avtorkade sedan svärtan, så att den stannade endast i fördjupningarna, och tryckte plåten mot ett fuktat papper i en koppartryckspress. Man kunde ta en mängd pappersavtryck efter denna kopparplåt, och dessa koppargravyrer eller kopparstick voro mycket eftersökta,42. Sekretär (en byrå med nedfällbar klaff, på vilken man kan skriva). Utförd på 17S0-TALET 1 gustaviansk stil i Sverige.

Nationalmuseum.

Konstsnickeriet stod under 1700-talets senare hälft mycket högt i vårt land. Konstsnickare som Georg Haupt (död 1784) utförde utsökt vackra möbler med slata polerade, rikt in* lagda ytor. Utom dessa inläggningar i olika träsorter användes som prydnad guldbrons-ornament. \ åglinjer, kedjemönster, lagerkransar med kvistar pryda ofta, som på denna sekretär, ytorna. Den avbildade möbeln är ett konstverk, vars upphovsman är okänd.inramades och uppsattes pa väggarna och betalades med höga pris. Xu äro kopparsticken efter Lafrensen högt ansedda över hela Europa.

Rumsinredningen pä Lafrensens bilder är utförd i den stil, som rädde i Frankrike från 1750 till revolutionens början omkring 1790. Där kallas den Ludvig XYI-stil (bild 41) men i Sverige efter Gustav III gustaviansk stil. Denna stil, som efterträdde den egentliga rokokostilen (1700—1750), är även den känd för sin beha^fullhet och smak (bild 42). Den ut-märkes av återupptagandet av antikens ornament. Stolarna blevo rakbenta med ovala ryggar. På den gustavianska stilen följde vid 1700-talets slut och 1800-talets början em-piren eller kejsarstilen (efter kejsar Xapoleon I). De antika ornamenten blevo nu enväldigt härskande och rokokons och Ludvig XVI-stilens behagfullhet fick nu vika för hårdhet och stränghet i formerna (bild 51).

Inom arkitekturen var den nyssnämnde Karl Fredrik Adelcrantz (bild 39),född 1716 och död 1796,den tongivande. Adelcrantz byggde den vackra Adolf Fredriks kyrka, som visserligen är liten men av ädla italienska former. Ett ovanligt näpet lustslott utfördes av Adelcrantz på Drottningholm. Det var det s. k. Kina, byggt i parken åt Lovisa L'lrika. i en blandning av rokoko och kinesisk stil (bild 43). Man älskade vid 1700-talets mitt kinesiskt porslin och kinesiskt siden. Man fann i de utsökta kinesiska prydnadssakerna något av den elegans, den blandning av utmärkt arbetsskicklighet och förnäm förfining, som man ansåg borde ligga över möbler och prydnader. Det var också Adelcrantz, som byggde den Opera, där Gustav III i det dä blott tio år gamla huset blev skjuten. I över 100 år användes den ståtliga byggnaden vid Gustav Adolfs torg. Med sorg sågo mänga svenskar nedrivandet av den gamla salongen i guld och vitt, med sina fem rader, mera vörd-43. Kina lustslott vid Drottningholm.

BySS1 av Adelcrantz i kinesisk och rokokostil. Ursprungligen en överraskning för drottning Lovisa Ulrikas födelsedag. Utfört i Stockholm, bogserades det pä flotte till Drottningholm. Utökat och ombyggt pä 1760 talet. Det inre prytt med kinesiska målningar

och porsliner.

nadsvärd och vackrare inredd än någon annan teatersalong i Europa, där det hänt så mycket, och där väggarna som en mästares gamla fiol varit klangbotten för sä mycket

O o J

skönt. Lyckligtvis ha vi kvar en av de Sveriges stora dyrbarheter, som haft Adelcrantz till upphovsman, nämligen Norrbro, den vackraste bro på var halvö. De väldiga granitvalven, under vilka Norrströms vattenmassor skumma, äro en glädje för alla stockholmare. Tillsammans med det av Palmstedt byggda Arvfurstarnas palats. vars fasad är nästan alldeles lika med Adelcrantz' gamla opera, är Norrbro ett av de få stockholmska byggnadsminnen frän 1700-talet. K. F. Adelcrantz vistades vid 1700-talets mitt i Paris dels för att skafta hit franska konstnärer for det nya04

JOHAN TOBIAS SERGEL

slottets prydande, dels för att köpa modeller till möbler för samma slott. En av dessa konstnärer, den franske bildhuggaren Larchevéque, blev lärare för Sergel, som fick hjälpa Larchevéque vid dennes arbeten med Gustav 1'asas staty och Gustav II Adolfs ryttarstaty, våra två första statyer. Gustav Vasa avtäcktes 1774 och Gustav II Adolf 1796.

Johan Tobias Sergel föddes 1740 i Stockholm. Hans föräldrar voro båda födda i Tyskland. Fadern var hov-brodör, d. v. s. sydde vackra guldstickade rockar av den sort, prinsar och de förnäma buro på Roslins tavlor. Som 17-årig blev han lärjunge till den nyssnämnde Larchevéque och fick året därpå följa honom till Paris. När det gällde behag, förfining, smak och livfulla, slående lika porträttbyster, voro de franska bildhuggarna vid denna tid de främsta i Europa. De hade ej den kraft och det nästan hemska allvar, som den store fiorentinaren Michelangelo förlänade sina marmorarbeten 200 år förut. Ej heller den friska, liksom nyutspruckna skönhet, de andra italienska bildhuggarna kunde giva sina arbeten under 1400-talet, och ej heller det majestät och den helgd. som ligger över de nakna grekiska marmorstatyerna, men som Tegnér sade:

många former trivs det sköna.

Och skönt är allt som snillrikt är.»

Och både snille och högsta skicklighet i marmorbehandling finnas hos de franska 1700-talskonstnärerna, som Sergel nu fick närmare studera. Han lärde sig i Paris ge marmorn liv. Hemkommen fick han av den ännu verksamma kommittén för slottsbyggandet understöd, sä att han 1767 kunde resa till Italien för att vidare utveckla sig. Anda sedan renässansens dagar hade man från Tyskland, Frankrike. Nederländerna, England och Sverige besökt Italien44. Blomsterofeek vid ett altare.

Relief modellerad av Sergel omkring 1770. I terrakotta, d. v. s. bränd lera. Bland Sergels första arbeten i Rom. Hos kammarherre Cronstedt, Fullerö i Vastmanland.

för att beundra renässansens stora mästare och studera de statyer från den grekisk-romerska tiden, som samlats till Rom. Vid mitten av 1700-talet hade på grund av en hel del orsaker, bland annat genom utgrävningar av gamla grekisk-romerska statyer, väggmålningar och skönt format husgeråd i de år 79 efter Kristus genom ett vulkaniskt utbrott av Vesuvius förstörda städerna Pompeji och Herculaneum ett nyvaknat intresse för den gamla grekiska konsten uppvuxit. Ur detta intresse uppstod sa småningom en ny konststil. som under 1700-talets sista år slog ut i full blomma. Gent emot det livfulla, nätta och eleganta i rokokokonsten ville man nu med anslutning till antikens statyer och ornament skapa en stil, ren. sträng

5 —143597. La ur in. Konsten i Sverige.och sval, men ofta fingo dessa nya konstverk nagot av den kyla och det ledsamma, som utmärker efterbildningar. Den nya stilen, som rådde vid 1700-talets slut och 1800-talets början, kallades nyantik eller nyklassicism och sträckte sig över alla Europas länder. Om byggnader och möbler användes oftast det ovannämnda namnet em-pire- eller kejsarstil. Sergel stannade i Rom i elva år, och under denna tid uppfattade han mer och mer av de gamla tvåtusenåriga statyernas skönhet och ändrade så småningom sitt sätt att modellera. »Antiken studerar jag om dagen, om aftnarna naturen», skriver han, menandes, att han om dagen i museerna ritar av och beser de antika gamla romerska statyerna och på kvällen tecknar efter naken modell, sä att han lär sig att riktigt i teckning och i lera återge kroppens alla ställningar. Redan 1770 hade han gjort en liggande Faun, så förträfflig, att hela Rom talade om dess förtjänster. Faunerna voro enligt den gamla

grekiska religionen naturväsen, som fulla av uppsluppen livslust sprungo omkring i skogarna. Det var en dylik typ för livsglädjen, som Sergel utförde i marmor.

Hade han av den liggande faunen gjort ett mästerverk, där han fått in mycket av sin starka naturkänsla, så skulle i hans kommande verk något av nyantikens kyla framträda, ehuru Sergels blodfulla personlighet alltid skänkte hans statyer något mer av livets värma än vad den samtida nyantika konsten brukade. Under 1770-talet fick Sergel genom franske konungen Ludvig XV, som alltid hyst vänliga känslor för Gustav III, en beställning på en grupp med ämne ur den vackra grekiska sagan om Amor och Psyke. Då Ludvig dog, kom lyckligtvis gruppen till Sverige, där vi nu kunna beundra den i Nationalmuseum. Aven gruppen Mars och Venus är från denna romerska tid (bild 45). Krigsguden Mars har skyndat den sårade Yenus45- Mars bär bort ur striden den vid kampen om Troja särade Venus.

Skulptur av Sergel Gipsmodell i Nationalmuseumtill hjälp, omfattar skyddande hennes avsvimmade gestalt och blickar hotfullt mot fienden. Ar 1778 reste Sergel hem över Paris. Här intogs han i franska konstakademien, där han bland andra råkade de stora franska rokokoskulptörerna och sin landsman Roslin.

Hemma i Sverige utförde Sergel den grupp, som nu pryder fotställningen på hans lärares staty, Gustav II Adolf. Han framställer Axel Oxenstierna dikterande Gustav

II Adolfs bedrifter för historiens gudinna (bild 46) och formade i den senare sin kanske ädlaste och mest majestätiska kvinnotyp. I Adolf Fredriks kyrka äro två konstverk av Sergel uppsatta, minnesmärket över den 1650 i Stockholm avlidne store franske filosofen Cartesius samt en gipsrelief, vilken i stället för altartavla pryder kyrkan och framställer den ur graven uppstigande Kristus, en skägglös yngling, såsom de första kristna brukade avbilda den Gode herden.

o

Aren 1783—84 fick Sergel medfölja konung Gustav III på dennes resa i Italien. Han gladde sig mycket åt att få återse de skönhetsskatter, de mörkblåa havsvikar, de vitglänsande marmorstatyer och den otaliga mängd av vackra och betydelsefulla tavlor, varav detta Europas paradis är överfullt, men på samma gång var det för hans häftiga och stolta natur svårt att underordna sig sin mäktige herre. Det berättas, att dä Sergel betraktade den liggande marmorfiguren Endymion, ett antikt mästerverk som Gustav III sedan inköpte och som nu finnes i Nationalmuseum, Sergel blivit sä häpen över den gamla marmorbildens skönhet, att han tankspritt, helt närgånget sagt till kungen: :-Ge mig snus.» Kungen efterkom småskrattande denna begäran, och en annan gång, då den fetlagde Sergel, förargad över ett ansträngande springande mellan sevärdheterna. gått hem utan att, som artigheten fordrade, bedja46. Axel Oxenstierna dikterande Gustav II Adolfs bedrifter fök

HISTOKIF.NS GUDINNA.

I.erskiss av Sergel 1780. I Nationalmuseum. Gruppen, gjuten i brons, uppsattes 1906 på Gustav Adolfs-statyns fotställning i Stockholm.sin herre och konung om lov, sade konung Gustav, att han mycket väl förstod, att man ej kunde ha så mycket snille som Sergel utan att vara litet självsvåldig i sitt uppträdande. Pä Nationalmuseum finnes en tavla av en fransman, som målat den gamle fine och älskvärde påven Pius VI, när han visar sin höge gäst, Gustav III och hans följe, vari Sergel befinner sig, det nyordnade skulpturmuseet i sitt slott Vatikanen. Återkommen till Stockholm, blev Sergel en av landets mest uppburna personer. Kungen själv besökte ofta hans ateljé vid nuvarande Sergelgatan, och här låg även hans bostad. Här levde den välvillige, gästfrie konstnärn ett liv, där strängt arbete omväxlade med rikliga fester, där både de förnämste och förnämaste av dåtidens svenskar voro gärna sedda gäster. Rummen pryddes med hans egna verk i modeller av lera eller gips, och på hans bokhyllor stodo 1700-talets bästa franska författare och naturligtvis hans svenska vänners, en Leopolds, en Kellgrens, arbeten. Bell-man var också en beundrande vän till »pappa Sergel», som man kallade honom.

Men det var ej alltid roligt i det rika, vackra hemmet, där betjänt och tjänarinnor och fem vagnar skulle göra livet bekvämare för den store konstnären. Ibland måste betjänten Renström hjälpa upp honom i hans mekaniska stol, då Sergel ansattes av giktplågorna och säkert också led av sorgsna tankar på huru mycket mera han hade kunnat

uträtta i Paris eller Rom, på ställen där konsten ej bara hyllades som en främmande och onödig praktblomma, utan där en bildhuggare blir förstådd och anlitad. I vårt då så fattiga Sverige — det har lyckligtvis blivit annorlunda nu — inskränkte man sig till att beställa porträttmedaljonger att sätta pä väggen eller på gravstenar; och endast de allra mest förmögna och förnäma47. Gustav III. Staty av Sergel, rest iSoS på Skeppsbron

i Stockholm.

Gustav 111 hr iförd »svenska dräkten*. Sergel har avsiktligt givit kungen samma hållning som Apollo, snillets gud, har på den bekanta statyn i Kom. Tegnér sjunger:

Förunderliga makt, som konstnärn äger!

Se anden fardig så till strids som sängs, en bild, som oss sin egen saga säger, en levande gustaviad i brons.PER HILLESTRÖM

beställde porträttbyster. En stor sak. ett verkligt mästerverk fick konstnären dock utföra under denna tid, bilden av Gustav III. den konung som trots sina brister av Sergel i ett hänfört ögonblick betecknades som en »stråle av det eviga ljuseb.

Stockholms borgerskap beställde 1790 en bildstod av segraren vid Svensksund (bild 47). Den skulle uppställas, där Gustav efter sjökrigets slut landsteg i Stockholm. Konstnären har tänkt pa en gammal grekisk staty av Apollo, ljusets och snillets gud. Som segrare, stolt men också oemotståndligt älskvärd, iförd den s. k. svenska dräkten, är konungen avbildad i den berömda statyn vid Skeppsbron. Här sammansmälter bade det livfulla i den franska konsten och det majestätiska i antikens.

Sergel dog i Stockholm den 26 februari 1814. E. M. Arndt, en ädel tysk fosterlandsvän, som både älskade och grundligt förstod det stambesläktade Sverige, skriver: »Sergel var en djärv och fri ande. Majestät i tanke och vilja utgör hans karaktär och karaktären i hans konst. En vacker och ståtlig man med stark kroppsbyggnad, hög panna och glänsande blå ögon, tillika en av de kunskapsrikaste och angenämaste sällskapsmänniskor. För första gången hade Sverige i Johan Tobias Sergel fatt en infödd konstnär, vilken kunde jämföras med de store i utlandet. Xästan jämnåriga med Sergel voro tvä svenska mälare. Lafrensen d. y. och Hille-

o +

ström, vilka bägge studerade i Paris.

Per Hilleström skildrar svensk borgerlighet. Han föddes 1732 i Roslagen och började sin bana som tapetvävare. Det behövdes svenskar, som kunde konstnärligt utföra de svåra handvävda tapeterna. Dessa ytterst dyrbara vävnader. utförda i vävstolar med upprättstående varp. användes såsom väggtapeter — gobelänger — eller för att kläda slottsmöbler, och de utfördes vid denna tid bäst iPER HILLESTRÖM

48. Morgontoaletten.

Målad på 1770-talet av Per Hilleström. Nationalmuseum, Stockholm.

Frankrike. Men det är egentligen som målare Hilleström är känd. och även härvid var det franska intryck, som voro bestämmande.

Förut har sagts, att den franska 1700-talskonsten var en hovkonst. Den borgerliga delen av samhället intresserade den icke. Men det fanns undantag och bland dessa en av Frankrikes störste malare, Chardin. Med stor konst visade han i sina små tavlor pä skönheten i det enkla livet, pa trevnaden och renheten i en tillvaro, där arbete och flit var huvudsaken, men där man i alla fall trivdes, där mammanhjälpte sina flickor med att knyta huvan, där barnen läste till bords och där måltiden med dess enkla rätter såg så inbjudande ut.

Per Hilleström sökte mala som Chardin, och man får i hans tavlor en fläkt fran 1700-talets borgerliga Stockholm (bild 48). Han målar frun och jungfrun, som tala om torguppköpen, syna äggen, tända talgljusen, dä man genom

mörka och kalla förstugor skall leta sig fram till sin sängkammare, allt framställt sa vänligt och förtroligt, att man med ett visst nöje tänker: Sä levde vanliga människor i Stockholm de tider, då Bell-man sjöng och Sergel modellerade, och då den hemska nyheten, att kung Gustav blivit skjuten, väckte oro och harm hos nästan alla svenskar. > Hilleström dog är 1816. under en tid. då konstlivet i Stockholm var statt i stark avmattning.

Den ende målare, som höjde sig över de andra, var Karl Fredrik von Breda. Han föddes i Stockholm 1759. Sedan han lärt sig målning vid vår konstakademi, reste han 1787 till London för att där studera porträttkonsten. Vid denna tid hade England mänga stora porträttmålare, och Breda blev lärjunge till en av de allra främste, Reynolds, av vilken han gjorde ett nu i var konstakademi förvarat porträtt. Då Breda 1796 återkommit till Sverige, ville alla människor, som hade rad, låta honom måla av sig.

En ny tids uppfattning gjorde sig gällande i Bredas tavlor. Han hade av sin store engelske lärare fått intryck, som märktes i hans porträtt. LTnder 1700-talet hade det ansetts mest fint att avbilda en hög man med förnäm nedlåtenhet, leende eller med ett skämtsamt, försmädligt uttryck i ansiktet; en hög dam skulle avbildas på en gäng kvick och förbindlig, även om hon i verkligheten saknade dessa egenskaper. Nu vid 1800-talets början hade smaken både i Frankrike och det övriga Europa ändrat sig. Revo-49. Den italienska sångerskan Teresa Vandom, promenerande i Bellevceparken vid Stockholm.

Målad 1797 av C. F. von Breda. I Nationalmuseum.

lutionen och Xapoleons krigståg hade gjort, att man i Frankrike ville, att männen skulle förefalla barska: de skulle avbildas i uniform eller, hur rika de än voro, i enkla, rätaoch släta dräkter. Samtidigt hade dikter och romaner börjat få en riktning åt det rörande och gråtmilda. Särskilt damporträtten fingo starka intryck från detta, och man lät nu måla sig i enkla, vita klänningar, med sorgsna miner, och detta både i Frankrike och i synnerhet i England, där i konst och dikt ett natursvärmeri, som blev modernt omkring sekelskiftet, hade uppvuxit. Slutligen hade bland annat genom de stora snillena Goethe. Byron m. fl. en måttlös beundran för »snillen» och »stora män» uppstått. Och detta gjorde, att även mycket vanliga människor med fryntliga ansikten läto måla sig med lysande ögon och vördnadsbjudande hållning eller med ett drag av stolthet och smärta på sitt eljest alltid sä beskedliga och gladlynta ansikte.

Så avspeglar konsten tidslynnet och tidssmaken. Därför kan man genom konstverken begripa tiden, förstå : hur det kändes' t. ex. 1810, och veta hur man då såg på natur och människor. Breda har målat sin gamle fader med hög hatt och slängkappa, vandrande sorgsen och blek vid den stormiga havsstranden. Konstnären väljer bland alla de tusentals stämningar, ställningar och ögonblick, som finnas, just dem som särskilt tilltala honom, och därför målade Breda sin far 1797 på detta sätt. Ett annat porträtt av Breda, också pä Nationalmuseum, visar en italiensk sångerska. Teresa Vandoni (bild 49), som vandrar ensam borta i Bellevueparken vid Norra Brunnsviken. Hon skrider blek och skön fram bland gulnade höstlöv. Sommaren, ungdomen, skönheten, allt är förgängligt, suckar den vackra italienskan och blir sälunda, tänker konstnären, bara ännu vackrare genom sin rörande sorgsenhet. Den störste da levande svenske malaren förevigade den störste svenske bildhuggaren (bild 50). Insvept i sin kappa, med ljus panna och snillets örnblick, framträder Sergel på Bredas porträtt. Breda dog 1818, fyra år efter Sergel.50. Sergel.

Porträtt av C. F. von Breda. I Konstakademien.

Det ligger över Sveriges historia något alldeles särskilt lysande och storslaget. Alla folk ha utfört storbragder och triumferat över svårigheter, men då man tänker pa Sveriges fattigdom, avlägsna läge och fåtaliga befolkning, blir värt ingripande mot och hejdande av kejsarens övermakt i Tyskland pa 1630- och 40-talen, Karl XII:s och hans soldaters sagolika hjältedåd i Ryssland, Polen och Turkiet, Gustav III:s glänsande och manliga uppträdande mot ryska flottan något, som kommer vära hjärtan att svälla av berättigad stolthet, även om vi jämföra oss med andra folk. Men vi ha också haft nationella ömklighetstider. och51. Salong i empirestil på Rosendals slott på Djurgården.

Karl Johans porträtt sitter på väggen och upptill Hjalmar Mörners målade fris »Åsarnas intåg i Norden». Slottet,

uppfört omkring 1820 av F. Blom, är nu museum.

en av dessa var 1800-talet från och med det slappt, uselt och förrädiskt förda finska kriget 1808 och 1809 till fram-emot slutet av århundradet, då småsinnet och föraktet för det svenska nådde sin höjdpunkt och här och flotta fingo förfalla. Dock fanns det glädjande företeelser även då, och det gäller om allt, att på tider av blomstring följa tider av avblomstring.

Under 1800-talets förra hälft hade svensk diktning och svensk vetenskap stora namn, Tegnér, Geijer, Berzelius och andra, men konsten tynade, och allmänhetens fordringar pä byggnader, statyer och tavlor voro så låga, och vadJ. N. B VSTRÖM

52. Garnisonssjukhuset pa Kungsholmen i Stockholm, byggt i em-

PIRESTIL 1817—1834 AV K. K. GjÖRYVELL.

f Det stränga. imponerande men litet torra i kejsarstilen. den nyantika byggnadsstilen. ^ kommer tydligt fram i denna byggnad.

man ville bekosta i fråga om den konstnärliga sidan av odlingen var så njuggt tilltaget, att tidsperioden 1820—1870, således ett halvt sekel, kan betraktas som en konstnärlig svaghetstid. Ett och annat av värde tillkom dock även i arkitekturen, så F. Bloms Skeppsholmskyrkan i Stockholm. Rosendal (bild 51), det lilla lustslottet pä Djurgården, samt arkitekten K. K. Gjörwells Garnisonssjukhus på Kungsholmen i Stockholm (bild 52). Bland bildhuggarna var Sergels lärjunge Johan Niklas Byström (1783—1848) den främste. Alla stockholmare ha sett hans ståtliga Bellmansbyst på Djurgården. Den avtäcktes den 26 juli 1829 i närvaro av Karl Johan, och efter den dagen firas årligen vid densammaSo

B. E. FOGELBERG

en Bellmansfest. Somliga känna väl ocksa till Byströms staty av en mycket firad, vacker och godhjärtad skådespelerska. Emelie Högqvist (bild 53). Den lilla statyn är uppställd i den ståtliga sal på Dramatiska teatern i Stockholm, där publiken under mellanakterna råkas för att prata och promenera. Byström har avbildat hennes behagfulla gestalt i 1840-talets dräkt, såsom hon var, då hon i en pjäs utförde den då nya dansen polkan. Helst gjorde han statyer med ämnen ur den grekiska gudasagan. Arbetsam och frikostig, både kunde och ville Byström hjälpa de mänga fattiga konstnärer, som han mottog i sitt glada, gästfria hem.

Om Byström fortsatte den Sergelska nyantika riktningen, så kom däremot hans samtida Bengt Erland Fogel-berg med nya ämnen och ny uppfattning. I alla Europas länder rådde vid 1800-talets början ett starkt intresse för de fosterländska ämnena och den egna historien. Samma känslor som besjälade Geijer, dä han skrev dikten Manhem, samma uppfattning, som Ling kämpade för, att de fornnordiska ämnena kunde användas i konsten och att det nödvändigtvis ej behövde vara grekiska gudars och gudinnors kroppar, som avbildades av svenska bildhuggare, samma och liknande idéer framkommo i Fogelbergs konst. Fogelberg föddes 1786 i Göteborg. Han kom till konstakademien i Stockholm, fick umgås i Carl Fredrik von Bredas hem och utställde 1818 modellskisser av Odin, Tor och Frej. Sedermera modellerade han om dessa och ersatte Frej med Balder, och det är dessa tre väldiga marmorgudar, som nu stä i Nationalmusei trapphus, uttryck för visdom, kraft och godhet. Mest lyckad är Tor (bild 54). Ar 1844, samma är som Karl Johan avled, fullbordades statyerna, och äret därpå kom Fogelberg själv hem från Rom. där han levat nära ett kvarts sekel. Han fick nu beställ-53- Emilie Högqvist. Marmorstaty, utkörd 1S45 av Byström.

Den vackra, omtyckta stockholmska skådespelerskan är framställd i den på lS^o-talct moderna dräkten. Står i Dramatiska teaterns foajé i Stockholm.

6 —143597. La ur in. Konsten i Sverige.ning pa tre statyer: Gustav II Adolf fran sin födelsestad Göteborg, Birger Jarl och Karl XIV Johan från Stockholm. De restes alla tre 1854 och väckte stor förtjusning. Samma år avled Fogelberg.

Målarna under 1820-, 30- och 40-talen voro i Sverige ganska obetydliga, och det var väl egentligen endast Olof Södermark, som genom sina solida porträtt blev en konstnär och tidsskildrare, som ännu väcker vårt intresse. Han föddes i Landskrona 1790 och blev, såsom många av den tidens konstnärer, först militär. Som sådan deltog han i den stora folkslaktningen vid Leipzig 1813, då svenskarna voro med och kämpade mot Napoleon. Under kriget mot norrmännen 1814 fick Södermark tapperhetsmedaljen. Pa 1820-talet lämnade han Sverige, bjuden till Rom av Byström. Här försökte han. under ledning av Byström och Fogelberg, att lära sig skulptur, men övergick sedan till porträttmålning och gjorde redan 1827 den vackra bilden av den unge skalden Nicander, en målning, som nu hänger i Gripsholms porträttgalleri. Ar 1835 målade Södermark den för sin skönhet bekanta Karolina Bygler (bild 55), ypperligt tecknad men i vår tids smak något för dock-vacker. Alla högt uppsatta män sökte nu att bli malade av Södermark, som på en gång träffade likheten och återgav det betecknande för personen samt dessutom förlänade sina porträtt en förnäm och ädel hållning. Särskilt gäller detta om bilden av vetenskapsmannen Berzelius, författarinnan Fredrika Brenier och den av hela världen hyllade och beundrade operasangerskan Jenny Lind, vilkens av höghet och renhet strålande anlete han 1848 återgav. Södermark dog samma år.

Om under 1800-talets förra hälft flertalet svenska målare reste till Rom för att finna modeller och ämnen i det vackra italienska landskapet, för att rita poetiska gamla54- Tor. Staty i jätteformat, huggen i marmor av Fogelberc.

N ATI O N ALM U S EU M.

Modellskissen blev fardig 1818. Den ändrades sedan och utfördes 1S44 i marmor.ruiner och teckna vackra romerska flickor med korgar och krus pä huvudet, sä funnos dock även sådana som sökte sin utbildning i Paris. Bland dessa var Per Wickenberg en av de främste. Wickenberg föddes 1812 i Malmö, studerade vid konstakademien i Stockholm och rönte, på en gång mycket sjuklig och begåvad, hjälp och uppmuntran från alla håll. Ar 1838 kom han till Paris och blev snart mycket uppskattad samt fick sälja både till enskilda och till franska staten. Hans betydelse ligger i den kärleksfulla omsorg, varmed han återgav naturen. Ett större mätt av sanning, än vad man förut i Sverige varit van vid i land-skapskonsten, fanns i Wickenbergs små men verklighetstrogna tavlor. Man ser. att han fått intryck frän 1600-talets holländska landskapsmålare, de första som äter-gävo landskap i och för sig utan att läta en figur eller någon viss händelse bli det väsentliga i tavlan. Månskenet eller en disig luft eller en isbelagd sjö, detta kan i och för sig vara sa vackert, att det förtjänar målas, så tänkte dessa holländare, och sä målade också Per Wickenberg. Han dog 1846 i Pau i sydligaste Frankrike, i samma stad, där Karl Johan föddes 1763.

En av hans kamrater, den i Kalmar 1810 födde Karl Wahlbom, kom kanske genom sitt intresse för idrott och gymnastik tillsammans med Per Ling, >,Den svenska gymnastikens fader». Ling invigde Wahlbom i skönheten hos de gamla fornnordiska sagorna, och Wahlbom gjorde teckningar till Lings dikt Asarne. I Paris, dit Wahlbom länge längtat, och dit han 3838 anlände, häpnade han över rikedomen i konst-livet och jämförde det icke utan en viss bitterhet med värt dä så konsttorftiga Stockholm. Här i Paris lärde han sig mäla i olja och fick hjälp både av konstnären O. Södermark och greve Eugen von Rosen, far till den store målaren55- Karolina Bygler. Målning av O. Södermark 1S35. Nationalmuseum.

l>etla portratt, som har något av ny-antikens stränga teckning förbundet med det känslofulla drömmen, som var utmärkande för romantiken, den litterärt konstnärliga riktning, som var förhärskande under 1800-talets förra halft, framställer en ung skönhet, som skötte om det gastfria Byströmska hemmet i Rom. Hon ar ikladd en Ijusgredelin sidenklänning med puffarmar, som avteckna sig mot del gula tyget på soffan.56. Gosse som plöjer. Oljemålning av Wahlbom. Nationalmuseum.

Georg von Rosen och grundläggare av de svenska järnvägarna.

Med outtröttlig flit arbetade Wahlbom både i Paris och sedermera i Rom med ämnen ur Sveriges historia. Men hans livfulla, ypperligt tecknade och uppfattade hästar på bataljmålningarna blevo ej uppskattade. De ansågos för naturliga. Ar 1856 inköptes dock målningen Gustav II Adolfs död vid Lutze7i av svenska staten, och denna tavla

har länge varit en av de allmännast omtyckta i Nationalmuseum. Det är fart och liv i dessa kämpar och hästar, och en betydande skicklighet i de hastiga rörelserna, men ej mycket känsla för färgen. Det förra gör, att äldre svenska historietavlor, vid sidan av denna, förefalla otympliga och stela. I konstnärligt hänseende når Wahlbom ännu högre i den lilla bilden av en Plöjande gosse (bild 56).57. Näcken och Agirs döttrar. Målning av Blommér 1850.

Nationalmuseum.

Denna tavla med ämne ur folksagan visar Näcken slående på guldharpan i månskenet utanför Stegeborgs ruin. Samma romantiska och melankoliska stämning, som finnes i Näckens polska, utmärker denna tavla.

Oxarna äro målade med stor kraft och konst. W ahlbom dog i London 1858.

En målare, som gav form åt folkvisans romantiska sagokrets, var Nils Johan Blommér, född i Skäne 1816 och död 1853. Älvdansen och Näcken med Agirs döttrar ha på det mest poetiska sätt målats av Blommér (bild 57).

Under 1800-talets första början hade man överallt ansett, att egentligen blott ämnen ur den grekisk-romerska historien voro fullt värdiga att i skulptur eller målning förevigas. Man klandrade i Frankrike, när en målare avbildade de jättedrabbningar, da Napoleon och hans franska soldaterhöljde sig med ära. och hänvisade målarna att i stället för den då levande Napoleon I:s fältslag måla Alexander den stores, på 300-talet före Kristus. Detta, sade man. vore ädlare och värdigare ämnen. Romantikens litterära rörelse framkallade nya ämnen också för konsten. Alan påvisade det fosterländska, i Sverige således det fornnordiska eller händelser ur svenska historien. Eller också framhöll man det fantasiväckande och färgrika i bilder frän Österlandet, turkar och araber eller åtminstone italienare och spanjorer i folkdräkt. Så småningom började man påpeka, att natio-naldräkter med vackra färger funnos även i Sverige, Tyskland, Frankrike eller Norge, och man målade då modeller, utklädda i dylika. Slutligen började man anse, att det viktigaste var hur tavlan var målad och att det ej var tillräckligt att man målade en dalkarl, utan att huvudsaken var. att man målade denne dalkarl riktigt bra, lika bra. som de gamla holländarna målade bilderna frän sitt hemland under 1600-talet, d. v. s. så, att konstkännare glädja sig at varje penseldrag, ät varje färgfläck. Det var detta man nu lärde i den tyska staden Düsseldorf vid Rhen. och många unga svenskar reste dit för att studera. Bland dessa voro August Jernberg och Ferdinand Fagerlin de mest betydande ur konstnärlig synpunkt.

August Jernberg föddes 1826 i Gävle, studerade i Stockholm och kom 1854 till Düsseldorf, där han stannade i nära . ett halvt århundrade, till sin död år 1896. Jernberg är kolorist, d. v. s. han har en särskilt god känsla för färgen och stämmer tillsammans sina färgtoner, så att de klinga vackert ihop liksom harmonierna i en musikalisk komposition. Han har sinne för små, obetydliga ämnen, men gjorde av dessa tavlor nagot mera betydande än andra kunde göra av sina stora ämnen (bild 58). Ser man på hans tyska Bondgubbe (tavlan tillhör Nationalmuseum),»n

8. Låntagaren. Målning av August Jernberg kran iSöotalkt.

Göteborgs museum.

Drakterna äro de for Westfalen utmärkande, och lånetransaktionen inträffar i ett ax dessa västtyska kök, som Jernberg så garna a\ bildat.90

AUGUST JERNBERG

59. Stilleben, av August Jernberg. Göteborgs museum.

I denna bild ur det rika köket, där blomkålshuvuden, tjocka sparrisar, rödglänsande körsbär och långhalsade rhenvinsbuteljer äro pittoreskt sammanställda av konstnären, äro naturligtvis färgerna det väsentligaste. Men även en bild i svart och vitt kan framkalla ett instammande i Carl Larssons uttryck, att *god mat är vacker».

förstår man, att han av detta enkla ämne gjort en utmärkt vacker tavla. Bondens vita rock mot den varmbruna väggen, lerkärlens vackra gröna färg, allt detta är det viktiga i tavlan. En annan Jernbergmälning, Torgdag i

Düsseldorf, visar en mängd salustånd på torget i den hem-trevliga, ålderdomliga staden. Man ser, att frukter och grönsaker särskilt roa målaren, som fallet var med många av de gamla holländska mästarna, och Jernberg har också målat tavlor med endast frukter, buteljer och matvaror, s. k. stilleben (bild 59), som det heter på tyska. På en sådan tavla beror allt pa hur den är målad. Konstnären måste vara mycket skicklig att kunna välja t. ex. vackert körsbärsrött motlämpligt grönt och anordna föremålen smakfullt; da blir ett sådant fruktstycke dekorativt, d. v. s. det pryder upp en vägg. Det finnes manga bra tavlor, som ej äro dekorativa. De kunna ha andra förtjänster, vara själfulla, stäm-ningsrika, karaktärsfulla eller särskilt skickligt malade. Den senare egenskapen utmärkte de malningar. som utfördes av Jernbergs konstnärskamrat, den ävenledes i Düsseldorf bosatte Ferdinand Fagerlin. Denne föddes i Stockholm 1825 och började som militär, men var redan på 1850-talet en aktad konstnär i Düsseldorf, där han sedan var bosatt till sin 1907 inträffade död. Fagerlin var en fin man, både i sitt liv och i sin konst, och hade mänga vänner i det hemtrevliga Düsseldorf, där man också i målarkretsar besinnade den förståndiga tyska regeln: Arbeta först och roa sig sedan, och bada sakerna grundligt.

Det var huvudsakligen ett motiv, d. v. s. ämne för målning. Fagerlin valde och pä olika sätt, men alltid med stor skicklighet och smak utförde, och det var det holländska fiskarhemmet, sadant det ser ut i våra dagar. Holland låg blott några mil frän Düsseldorf. I detta gamla sjö-mansland. som pä 1600-talet hade Europas bästa bade målare och sjöfolk, fann Fagerlin sin glädje i att måla det trevna köket med väggarna klädda med blavitt kakel, skämtsamma skeppare och rosiga, näpna flickor i de vackra nationaldräkterna, som man ännu i Holland sätter en stolthet i att bibehålla. Efter smaken i Düsseldorf anordnade han sina typer, så att de skulle komma en att tänka på någon angenäm eller lustig händelse. Ett ungt par blickar förtjusta på varandra, lin förlovnings tänker åskadaren. Eller ett par gossar sitta med piporna i handen och med bleka, olyckliga ansikten. Rättvist straff', säger skrattande den som betraktar tavlan. Med andra ord, en liten historiaskulle ligga bakom, helst av den art, att man vänligt förstående skulle smäle ät tavlan. Dä man ser Fagerlins målningar, förstår man, att redbar teckning och smakfulla färger voro en väsentlighet för honom och att det konstnärliga, trots allt sysslande med ämnet, i alla fall fick bli vad det bör vara, nämligen huvudsaken.

En större stil och en högre flykt visade den i Jönköping ar 1826 födde Johan Fredrik Höckert. Han var nästan jämnårig med Fagerlin, men dog redan som 40-årig 1866. Höckert var 1850—60-talens främste målare i vårt land. Han malade stora dukar, och det saknas ej ibland ett teatraliskt drag som skämmer. Höckert var malare, med tonvikt pa detta ord. Det maleriska eller det pittoreska, som är samma sak och betyder det som genom belysning eller vackra färger särskilt lämpar sig att måla av, liksom skulptural betyder det, som genom sina ädla och väl avgränsade tydliga former särskilt lämpar sig att hugga i marmor eller att framställa i klar och tydlig konturteckning. äro tvä sidor i konsten, som bägge ha sitt berättigande. Höckert läg, som sagt, åt det pittoreska hållet. Han gjorde omkring 1850 en studieresa i Lappland och återgav lapparnas dräkter och det pittoreska i belysningen i lappkåtan med sitt stämningsfulla ljusdunkel, men tiden hade sa litet verklighetssinne, att åskadarna ej stöttes av att lappkvinnornas ansikten på målningarna voro så förskönade, att de mera liknade vackra parisiskor. Höckert lärde av de tyska historiemålarna i München samt av de franska i Paris och rönte stor framgång i denna stad. Han började måla historietavlor i stora format, så t. ex. Gustav l'asa räddas av Tomt Matts' hustru, en målning, som finnes vid Utmeland i Mora. Den målning, där Höckert når högst, är Slottsbranden 1697 (bild 60). Stockholms gamla ärevördiga slott brann, då Karl XI stod lik. Stödd av son-60. Stockholms slotts brand den 7 maj 1697. Målning av J. Höckert. Nationalmuseum.

Konstnären ansåg denna bild ej fullt färdig, då den utställdes 1866. Den inköptes till

museet 1883.

sonen Karl XII och sondottern Hedvig Sofia, stapplar den stätliga riksänkedrottningen, Karlamodern, ner för slottstrapporna, under det att röken bolmar fram under valven. Över prinsessan Hedvig Sofias glänsande svarta sidendräkt och elfenbensvita axlar lyser fram ett rött skrin. som. vare sig det innehåller viktiga papper eller dyrbara juveler, är av en stor målerisk verkan.

Under 1800-talets mitt sägo manga tavlor ut som färg-

o o o

lagda teckningar, men Höckert älskade främst färgen och lade den på duken, så att den glänste och gladde. Det är i hans bästa saker en värme och en guldton. som gör att man gärna ser länge pä dem. Rättvikskullan (bild 61)61. Rättvikskulla. Målning, utförd 1860 av J. Höckf.rt. Göteborgs museum.

Denna Höckerts tavla är kanske den ur alla synpunkter mest lyckade. I alla händelser har han icke i någon av sina bilder ur allmogens liv fått in en sådan känsla av äkthet. Det väsentligaste i tavlan blir emellertid den överlägsna behandlinger. av färgen, särskilt de mustiga gula tonerna i bakgrunden.

vid spiseln. i Göteborgs museum, är kanske det mest fulländade han gjort. Hans största och betydelsefullaste arbete. Slottsbranden, hörde till de tavlor i svensk konst, som pekade framat.(12. Drottningholms slott. Teckning av Egron Lundgren. Nationalmuseum.

Egron Lundgren föddes i Stockholm ar 1815 och fick. en rik mans son som han var, en särdeles god uppfostran. Sedan han studerat vid konstakademien i Stockholm pä 1830-talet, reste han utomlands, besökte Paris, men trivdes bäst i Italien och Spanien, flitigt tecknande och malande akvareller, d. v. s. tavlor pa papper med i vatten lösta färger. Inom denna art är Lundgren en mästare och väckte särskild sympati i England, där han vänligt upptogs av drottning Viktoria och de rika och förnäma i London. Han malade nu jakter och fester, vilka pa ett smakfullt sätt förevigades av den svenske konstnären. Man skulle blottönska, att man i Sverige kunnat anlita Lundgren, sa att eftervärlden fått en konstnärlig skildring av hur det säg ut pä Stockholms teatrar och hur vackra svenska damer togo sig ut på Oskar I:s och Karl XV:s middagar och baler. Genom den engelska drottningen fick han 1858 följa den engelska hären, då den bekämpade det indiska upproret, och utförde därunder tavlor, som i kraft och egenart vida överträffade vad han förr gjort. Först vid slutet av sitt liv återvände han till Sverige. Han kände sig nu i mycket som en utlänning, plågades av kölden och led av den likgiltighet för konsten, som då rådde i vårt land. Egron Lundgren skriver 1873: >Jag har trott mig märka, att

skön konst hos oss i allmänhet ännu är så obegriplig som ett främmande språk, till vilket man icke har något lexikon.»

Lundgren dog i Stockholm 1875. Han blev aldrig rotfast i Sverige. Han frös här hemma som en för tidigt utslagen vårblomma, men hans starka, vackra färg och de behagfulla, lätta former han gav sina figurer talade om nya tider. Ej minst genom sina kvicka, sällsynt välformade brev och uppsatser gav han den svenska allmänheten en aning 0111 den lycka, konsten kan skänka. Det skulle ej dröja många år efter hans död. förrän svensk konst slog ut i rikaste blomstring.

En av Södermarks lärjungar, värmlänningen Uno Troili (1815—1875), blev trots sin djupa misstro till egen förmåga under 1850- och 60-talen Sveriges bäste porträttmålare. Han studerade i Italien men lärde sig kanske det mesta av franska konstnärer i Paris.

Hans porträtt ha något fast och vederhäftigt, de bästa av dem också en utsökt smak i färgvalet. Mot en enfärgad bakgrund avteckna sig myndiga brukspatroner, och Troili har en märklig förmåga att få fram det karaktärs-63. Fru Celie Montgomery-Cederhielm. Porträtt utfört 1S61 av Uno Troili. Segersjö, Närke.

Detta ovanligt tilltalande porträtt av en fin dam från början av Karl XV:s regering är

lika ädelt i teckning som vackert i färg och utgör höjdpunkten av svensk portrattkonst

l från den tiden.

7 —143597. Laurin. Konsten i Sverige.fulla och själiska hos sina modeller. Sa i bilden av det gamla Kanslirådet Myhrman och i ungdomsporträttet av F. Dahlgren, visdiktaren och »Värmlänningarnas-: författare, kallad Fredrek pä Rannsätt.

Man förstår, när man ser Troilis tavlor, att man kan ha nöje av ett porträtt utan att veta något om den avbildade personen, men samtidigt med att man fröjdas åt den säkra teckningen och den vackra färgen får man veta mycket

om den porträtterade just genom det sätt, varpå Troili målat honom. Man njuter ibland också av tidsstämningen och säger sig: :Just så med den bruna och vita kamébroschen mot den svarta, luftiga klänningen, med den gredelinröda sammetsrosetten i det vackra slätkammade ljusa håret ville man vid 6o-talets början se en fin dam, iförd sin gungande krinolin.» Något sådant tänker man, då man betraktar den år 1861 målade bröstbilden av Fru Montgo-mery-Cederhielm (bild 63).

På 1850- och 1860-talen verkade två svenska landskapsmålare av mycket olika skaplynne. Östgöten och sadel-makaregesällen Markus Larsson (1825—1864) älskade det obändiga i liv och konst. Han målade helst naturen i uppror, havet i storm, dystra moln över ödemarken, där vattenfallet dänar mellan tallarna. Hans snille och hans begåvning voro lika obestridliga som hans brist på karaktär. Han for vida omkring i Tyskland, Ryssland och England, förtjänade mycket pengar men dog utfattig i London.

En stilla försynthet ligger över Edvard Berghs person och konst. Ehuru stockholmare blev Edvard Bergh (1828—1880) upptäckare av det särskilt svenska i vär natur. Han började som ämbetsman, men lusten att måla tog snart ut sin rätt. Högst när han i sin skildring av Mälarnaturen. Björkarna spegla sig i insjön, eller korna visa sina bruna och glänsande kroppar i den ljusgröna löv-64. Grinden i björkskogen. Målning av Edvard Bergh, utförd på 1860-talet.

skogen bland vita stammar, allt under en bla sommarhimmel (bild 64). Det blida och väna i dessa bitar av äkta svensk natur, det pävisade E. Bergh, och därför blev han också i hög grad uppskattad och älskad av en tid, som även då det gällde landskapsmålning började längta efter att få se något av värt eget land pä dukarna och ej bara pittoreska bråddjup och bergsspetsar.

Den fornnordiska riktning, som Fogelberg börjat med inom skulpturen, fortsattes av Johan Petter Molin, född 1814. Liksom Fogelberg var han född i Göteborg. Först sent slog han igenom med sin 1859 färdiga Bältespän-narna, vilken nu, gjuten i brons, pryder både en park i Göteborg och den lilla planteringen invid Nationalmuseum. Här har Molin använt sig av det gamla grekiska skulpturämnet, den nakna kroppen, men samtidigt tar han händelsen frän Sverige, där det i forna tider hände, att män som hade något otalt med varandra läto binda ihop sig och sedan kämpade med kniv. Relieferna pä fotställningen antyda, att striden gällde en ung kvinna. Konstnären har i denna livfulla grupp förträffligt framhållit motsättningen mellan den enes ljusa mod och den andres hatfulla ilska. Kung Karl den unge hjälte har fått sin staty rest 1868 i Kungsträdgården. Molin var konstnären.

Allra mest lyckat av Molins verk är hans vattenkonst, den s. k. Molins fontän i Kungsträdgården i Stockholm (bild 65). Till ständig glädje för alla som gå över »Torget» höjer sig den ädelt svängda vattenkonsten bland pilträden. Vattnet väller över den snäckformiga kanten, och på fotställningen ser man näcken och sjöjungfrur, en antydan om Stockholms läge mellan havet och Mälaren. Fontänen uppställdes 1873. samma år som Molin avled.

De historiska och språkliga forskningarna, de viktiga fynd och det vetenskapliga ordnande av allt, som under65. Molins fontän i Kungsträdgården i Stockholm.

Denna vattenkonst utställdes i gips på Stockholmsutställningen 1866 och restes 1873 brons i Kungsträdgården. Näcken med sin harpa, Agirs döttrar, som sinnebildligt uttrycka havets rörelser, hänsyfta alla på Stockholms lage mellan Malaren och havet. Till höger i bakgrunden Karl XlIl:s staty.

1800-talet hittats av runstenar, hällristningar, smycken och vapen frän svenskarnas liv under vikingatiden och dessförinnan, satte ocksa sitt märke i mäleriet. Här var detMårten Eskil Winge, född i Stockholm 1825, som ville komma med något nytt. Det är det vilda och storslagna i de nordiska sagorna han bäst förstår.

o m

Ar 1863 utfördes den jättetavla, nu i Nationalmuseum, som skildrar hur Loke vrider sig i trots och smärta, då

ormettret dryper pä hans nakna kropp, så som det berättas i den fornnordiska gudasagan. Livfullare är Tors strid med jättarna, målad 1872, också den på Nationalmuseum. Den ljuse guden åker efter sina bockar, och full av kraft och ädel harm, slungar han sin hammare mot de onda jättarna. :/Fast allt ej kan nås, är bemödandet skönt.>/ Detta gäller också om Winges konst. Winge dog 1896.

Den, som under 1800-talets slut bäst lyckades att i sin konst visa oss hur våra förfäder troligen sett ut, var August Malmström. Aug. Malmström var östgöte och född nära Medevi 1829. Hans far var bondsnickare — många konst-närsfäder ha varit, liksom Malmströms, skickliga hantverkare, och deras händighet har i första led utvecklats till konstnärlighet. Malmströms far insåg, att hans son skulle kunna bli konstnär, och föräldrarna beslöto sig för det alltid stora vågspelet att låta gossen få försöka och sålde, för att ge August respengar, sin enda dragare, en liten oxe. Lyckligtvis blev deras ofifer ej förgäves. Malmström lärde sig teckna på Konstakademien och måla i Düsseldorf och Paris.

Det var helst skildringar ur våra förfäders liv, Malmström utförde. Han målade de gamla hjältarna kärva och otympliga, men med en rättframhet och äkthet, som lyckligt avstack mot de teaterhjältar, man förut varit van vid, da Hjalmar eller Frithiof skulle avbildas. På Malmströms tavlor kände man att så hade de nog sett ut, dessa män, som voro hårda som sten också mot sig själva, som kunde hälla fast skälet med tänderna, sedan en del av66. Frithiof får Ingeborg till rrud. Teckning av August Malmström TILL SISTA SÅNGEN I FRITHIOFS SAGA, FÖRSONINGEN.

I bakgrunden i templet synas Oden, Tor och Frej. Bilden i förgrunden, som vander ryggen till, hr Balder, och en offerskål, full med blod, står narmast åskådaren.104

AUG. MALMSTRÖM

hakan blivit avhuggen i striden, och vilka, utan att blinka, sägo döden i vitögat. Man gladde sig ät att i bild få se dessa våra förfäder, blod av värt blod, som en gång seglat pä Mälaren med sina drakskepp, där nu våra vita ängbåtar klyva vattenytan.

Bland Malmströms fornnordiska bilder märkes hans redan 1860 mälade Orvar Odd meddelar Ingeborg Hjalmars död, men allra mest kända äro hans teckningar till Fritjofs saga, där vi väl fått den bästa bild av huru man levde i Xorden under vikingatiden (bild 66).

Alldeles lika kan en senare tids konstnär aldrig göra en bild av förgångna tiders liv, det kan blott en samtida göra. Detta insåg säkert Malmström själv, dä han aldrig kunde bli nöjd med nägondera av de två stora tavlor, på vilka han sökte ge form ät jättestriden på Bråvalla hed, en kamp under sagotiden, där de nordiska folken stötte samman med ett sädant gny, att själva gudarna lämnade Valhall för att deltaga. Malmström har en bestämd motvilja för ett osant förskönande. Han vill ej att vikingar eller de finska bönder han tecknat pä sina illustrationer i Fänrik Stal skola se ut som stadsfolk. Med tovigt skägg och rivna kläder slogos de tappert. Det var den trygga och starka plikttroheten, som konstnären ville skulle kasta sin skönhet över hans svenska kämpar och finnbönder.

Malmström älskade också en helt annan värld, barnens. Liksom han i Alv dansen för oss in bland de vänliga, lätta naturväsen, varmed folktron förr sysslat och som nog leva kvar i barnfantasien, skapelser av naturens egen andedräkt, som skymta i sommarnatten i det bleka månskenet mellan björkarna över det daggväta gräset, så visar han oss till sina vänner bland bondbarnen, frodiga och glada små svenska gossar och flickor.

Hos August Malmström bodde en barnasjäl i en verkligGEORG VON ROSEN

105

man. Försynt, fasande för skryt och skrävel, var han dessutom alltigenom, i sitt liv som i sin konst, ärlig svensk.

Efter Höckerts död 1866 var Georg von Rosen Sveriges främste målare. Född 1843, var det under 1870-talet han stod på sin höjdpunkt, om han också sedan under ett långt liv skänkt oss det ena konstverket efter det andra. Georg von Rosen, son till den förutnämnde Eugen von Rosen (bild 67), svenska järnvägarnas grundläggare. föddes i Paris, som egendomligt nog skulle bli snart sagt den enda konsthärd, för vilken han själv ej kände någon

sympati. Han började redan som tolvåring att studera vid Konstakademien i Stockholm och fick, innan han fyllt tjugu är, starka intryck av den belgiske målaren Leys. vilken med anslutning till de gamla nederländska målarna fran 1400- och 1500-talen utförde historietavlor. som livligt slogo an pä hans unge svenske vän. Det var också genom en bild ur Sveriges historia på 1400-talet, Sten Stures intåg i Stockholm efter slaget vid Brunkeberg, den 21-ärige svenske greven och malaren blev känd. Efter grundliga studier och langa resor till Egypten och Palestina samt vistelse i Rom, München och Bryssel, i vilken senare stad han studerade under den nyssnämnde Leys, återvände han till Sverige.

Omkring 1870 utförde han några av sina bästa saker, porträttet av den ståtlige fadern, en adelsman i detta ords alla bemärkelser (bild 6y)> och den stora, dramatiska och färgstrålande tavlan Erik XIV mellan Karin Månsdotter och Göran Persson. Denna tavla är också en sinnebild av ljusa och mörka makters strid om en människosjäl. Rosen vill i sin konst ge form åt viktiga och gripande själstillstånd. Han hör ej till dem. för vilka färgen och teckningen bli det enda väsentliga.

Bland övriga skildringar frän Vasatiden äro målningen Karin Månsdotter hos Erik i fängelset och Den förlo-rade sonen. där den bibliska berättelsen om en son, som levat syndigt och lättsinnigt och ängrande återvänder till hemmet, av konstnären återgivits i 1500-talsdräkt. Oftast med ämnen från 1500-talet har Rosen utfört en del utmärkta etsningar. Bland dessa konsttryck märkas Ture Jönsson / Västerås och Herr Gude Gjeddes predikoresa (bild 68).

Georg von Rosen är en man, som icke ryggar för svårigheter. Med seg ihärdighet arbetar han på en tavla, och om det sä också skulle draga tjugu år eller längre, håller han i, tills den blir som han önskar. Så var fallet med hans målning av den i grekiska sagor omtalade Sfinxen, det hemlighetsfulla lejonet med kvinnohuvud, som rev ihjäl de vandrare, vilka ej kunde besvara dess fråga. I en ödslig klipphåla ligger odjuret, en sinnebild av olyckor och sorger. som vänta på oss.

Georg von Rosen hör till de människor, som ha ett aristokratiskt ideal, d. v. s., då han tänker sig huru en man bör vara. skapar han i sitt sinne en gestalt, full av stolthet och mod, ömtålig om sitt rykte, trogen sin konung och sitt land, med den yttre människan såväl som själen präglad av kultur och förfining. I konsten har han funnit liknande gestalter och liknande ande hos Velazquez, den spanske konstnären vid 1600-talets mitt, och han har kopierat några av dennes tavlor. På von Rosens eget självporträtt, målat 1877, ser konstnären i ordets vackraste mening något spansk ut, och samma känsla för det imponerande och värdiga träder fram i porträtten av Oskar II och Nordenskiöld.

Men man får också leta efter bättre officiella porträtt än dem von Rosen målar. Med officiella porträtt menar man sådana, som beställts av höga personer, statsrad, generaler och biskopar med uniform och ordnar, avsedda att visa hur personen säg ut i sin höga ämbetsutövning. Ofta bli så-67. Greve Eugen von Rosen. Porträtt, utfört 1868 av Georg von Rosen. Nationalmuseum, Stockholm.

Denna bild av konstnärens fader, kallad »de svenska järnvägarnas fader», hör till det vackraste och vederhäftigaste i svensk porträttmålning.

dana porträtt litet stela och tråkiga, von Rosen kan konsten att samtidigt med den yttre värdigheten framhålla den personliga godheten, snilleblixten i ögat eller något annat viktigt drag, så att vi begripa, att det ej endast är en hög person, utan också en stor och betydande människa, som man ser på duken.

Förut har talats om hur landskapsmåleriet under 1800-talet fått en helt annan och mera framskjuten plats än förr. Man hade ej sett pä landskapet med något större intresse under föregående århundraden. Men under hela 1800-talet skildra både dikter och tavlor hur skönt det kan vara i skogen, hur högtidligt vid havsstranden eller bland bergen. Liksom en melodi kan fördjupas och förädlas, kan spelas med ett finger eller utsmyckas med de rikaste harmonier, sä kan ett stycke natur, några trädgrupper, en stuga, en liten insjö, sedda och återgivna av en stor konstnär, hos åskådaren väcka häpnad över allt vad han fatt se och begripa av den mest vardagliga utsikt, då konstnären ledde hans öga och hans sinne att upptäcka rika fynd av förborgad skönhet.

Alfred Wahlberg föddes i Stockholm 1834 och dog i Paris 1906. Han var en fattig gosse med stora musikaliska anlag och skicklig särskilt på biåsinstrument. Först tvekade han mellan tonernas och färgernas musik, men beslöt sig slutligen att helt ägna sig åt målarkonsten. Pä 1850-talet studerade han i Düsseldorf vid Rhen, där norrmannen Gude meddelade undervisning i landskapsmålning. På den stora utställningen i Stockholm 1866 hade Wahlberg en del landskap av det slag han lärt måla i Düsseldorf. Mest berömt blev hans Kolmårdslandskap, nu i Nationalmuseum, vilket i vår tids ögon har något av teaterdekoration, hur ståtligt det än må vara.

Under denna tid verkade en stor del innerligt själfulla konst-68. Herr Gude Gjeddes predikoresa. Etsning av Georg von Rosen.

Det var oroliga tider, 1500-talets förra hälft, också i religiöst avseende, och man kunde vänta ett livsfarligt angrepp av olika tänkande, om man ville meddela vad man hade på hjärtat. På denna Rosens etsning ser man hos både mannen, hästen och hunden, att de voro beredda på vad som helst.

69. Landskap från Bergshamra i Uppland. Målat 1871 av Alfred Wahlbf.rg. Thorsten Laurins samling, Stockholm.

\ , På denna bild av den blommande ängen och de efter franska förebilder utförda iräden v ser man, att landskapsmålningen i Sverige börjat förnyas genom intryck frän Fontaine-

bleauskolan.

närer i trakten av Fontainebleau nära Paris. Wahlberg reste 1866 till Frankrike och blev förtjust i dessa konstnärers sätt att se naturen. Corot och Rousseau voro de förnämsta, på en gång mera verklighetstrogna och mera stämningsfulla. Förut hade man anordnat tavlan och sammanställt träd och berg som man tyckte det borde se ut. Nu valde man en bit natur och återgav det dystra eller leende, hotande eller inbjudande så, som molnskuggor, soleffekter eller regnbyar vid ett visst tillfälle hade gjort motivet — d. v. s. den bit natur som konstnären valt — särskilt tilldragande för målaren.

Wahlberg förvånade den svenska allmänheten genom sitt nya sätt att återge naturen (bild 6g). Man tyckte ej omde franska nyheterna, man ville ha landskapen brunare och ej så gröna samt förargade sig at de dimhöljda utsikternas »suddighet». Många rika köpte dock hans tavlor. Wahlberg bosatte sig i Paris, men var ofta pa besök i hemlandet. Det var egentligen 1870-talet. som var hans glansperiod. Med honom kom stämningsmaleriet in i vår svenska konst.

Kanske ännu fullödigare som malare i samma riktning var Reinhold Norstedt, född 1843 i Vingåker och död 1 Stockholm 1911. Norstedt fick också han starka intryck från de ovanberörda franska landskapsmalarna i Fontainebleau. Vad han helst malade var sin födelsebygd Vingåker. men även Stockholm, där han under sitt livs sista trettio är var bosatt. Hans största tavla är den för Stockholms stadshus utförda jättestora målningen Stockholms ström (bild 70). en sommarnatt, en ljus natt. da fullkomlig stillhet vilar över staden och endast Strömmens brus bryter tystnaden. Stort och hemlighetsfullt ligger slottet. Snart skola de ät öster vettande fönstren glänsa i morgonsolen. I allmänhet väljer han mycket små format ät sina tavlor. Det försynta utmärker Norstedts hela läggning. Han älskar ej starka effekter, ej det vilda och lidelsefulla, det är det innerliga han söker. Aftonens stilla ro, friden mellan vitstammiga björkar, svalkan vid bäcken, då vattnet porlar under alarnas glänsande och mörkgröna lövverk, sådant målade Reinhold Norstedt, så att det gläder den som ger sig tid att stanna inför hans små, för våra hjärtan så dyrbara dukar.

Var Wahlberg i landskapet och von Rosen som figur-mälare de mästare som under 1870-talet stodo främst, så fanns det dock två betydande konstnärer, som vid sidan av von Rosen måste räknas som förträffliga historiemalare. d. v. s. som återgåvo händelser ur bibeln eller historien.70. Stockholms ström med slottet. Målning av Reinhold Norstedt, tillhörig Stockholms stadshus.

Denna konstnärens sista tavla hann ej bli fullbordad. Den är både till format och innehåll det mest betydande Norstedt utfört.

det ämnesval, som från och med medeltiden intill 1880-talet betraktades som det värdigaste för stor konst. Efter den tiden ansågos alla ämnen för lika goda, hela vikten låg på *hur* man kunde återge det avbildade. Det blev lika fint att måla ett slagsmål som ett fältslag, lika bra att måla en dam, spelande piano, som David, spelande för Saul, förutsatt att de två tavlorna voro lika konstnärliga. Ja, man hade i konstnärskretsar en viss motvilja mot de historiska ämnena, i vilka man fruktade ett uppstyltat och teatraliskt drag. Å andra sidan växte intresset för gammal konst, och muséerna studerades med en iver, som gjorde att starka intryck från 1400-, 1500- och 1600-talens stora målares sätt att föra penseln syntes på många av tavlorna, vilka tillkommo på 1870-talet. Det var från Tyskland,fran München och dess museum, Julius Kronberg lick sina främsta intryck, det var fransk historiemålning, som blev den eftersträvansvärda förebilden i Gustaf Cederströms konst.

Julius Kronberg föddes i Karlskrona 1850. Efter studier vid konstakademien i Stockholm fick han 1873 statens resestipendium och hemskickade frän München 1875 den ståtliga Jaktnymf, som påminde om de av färg och livslust strålande bilder, den flamländske konstnären Rubens malade under 1600-talets förra hälft. Tack ska' herrn ha, sä ska’ man måla», sade Sveriges dävarande kanske bäste konstkännare, arkitekten Scholander, om denna tavla. Kronberg studerade ocksa i den italienska stad. där under 1850-talet de största färgkonstnärerna verkade, Venedig, och här trängde han under flitigt arbete och kopierande in i de gamla mästarnas sätt att måla. Grundliga kunskaper och en ovanlig arbetsamhet äro utmärkande egenskaper för Kronberg. Mest känd av hans tavlor är den i Rom 1885 målade David och Sanl (bild 71). Pä en bänk ligger den av svårmodsande plågade judakonungen, den unge David fördriver med sitt spel pä harpan konungens dysterhet.

De stora venetianska konstnärerna, en Tizian, en Veronese, hade med färgrika stätliga målningar prytt taken i sin hemstads palats. Nu fick pa 1890-talet Kronberg av Oskar II en beställning på tre takmålningar i det kungliga slottets huvudtrappa. Sinnebildligt, så som man brukat under renässansen, framställde han pa den första bilden Svea. omgiven av konst, handel och industri, pa den andra morgonrodnadens gudinna, och i det översta taket, där trappan slutar, själen med sin skyddsängel, höjande sig mot himlen.

I Dramatiska teatern i Stockholm har han i salongens tak målat skaldekonstens gud, Apollo, omgiven av de nio musema, eller sånggudinnorna. Även som porträttmalare

8—143597. La m in. Konsten i Sverige.71. David och Saul. Målad i Rom 1885 av Julius Kronberg. Nationalmuseum, Stockholm.

Allt vad dräkter, möbler och arkitektonisk omgivning beträffar har konstnären studerat med störsla omsorg och visar ej minst i denna tavla en förvånande lärdom. Till soffan, på vilken Saul ligger utsträckt, har Kronberg efter en assyrisk relief själv förfärdigat en modell, vilken möbel han sedan avmålade.

har Kronberg gjort nagra framstaende konstverk, främst bilden av den frikostige Konsul Ekman. I första rummet är han emellertid en skönhetens och livsglädjens förhär-ligare.

C. G. Hellqvist, 1851 —1890, studerade även han i Tyskland. Om det också finnes mycket teatraliskt i hans tavla Valdemar Atterdag brandskattar Visby, så kan det ej nekas, att mängen svensk genom Hellqvists skickliga mäl-ningar, främst kanske genom Disputationcn mellan Olaus Petri och Peder Galle, fått en känsla av att bakom de historiska händelserna i läseboken det ligger liv och verklighet.

Två andra historiemålare, vilkas namn äro kända i hela vart land, äro Forsberg och Cederström. vilka båda ha fätt sin egentliga utbildning i Frankrike.

Nils Forsberg föddes pä skånska landsbygden år 1842. Ganska tidigt kom den fattige ynglingen genom konstintresserades bidrag över till Paris, där han under ledning av en god fransk historiemålare, träget arbetande, långsamt men säkert utvecklade sig. Han deltog som sjuk-vårdssoldat i striderna 1870—1871, dä Paris belägrades av tyskarna. Först 1888 fick han färdig den stora tavla, han kallat En hjältes död. En i striderna kring Paris sarad soldat drar sin sista suck i den till militärsjukhus inrättade Xotre-Damekyrkan. Bakom huvudgärden skymtar konstnären själv. Tavlan väckte i Paris, ej minst genom sitt ämne och genom tacksamheten för den hjälp den unge svensken lämnat fransmännen, stor uppmärksamhet och blev belönad med första klassens medalj.

Allvarlig och gedigen både i utförande och innehall, har den blivit högt skattad också hos oss. På en väldig duk i Göteborgs museum har Forsberg skildrat det kanske största ögonblicket i svensk historia, Gustav II Adolf bedjande med sina trupper före slaget vid Liitzen.Gustaf Cederström, som föddes i Stockholm 1845, började som militär, men var sä intresserad för målning, att han redan tidigt tog avsked och först i Düsseldorf för Fagerlin, sedan i Paris, för samme lärare som handledde

o

Forsberg, lärde sig teckna och måla. Ar 1878 målade han sin stora tavla Karl XII:s likfärd (bild 72), den yppersta av de många tavlor, pä vilka han skildrar de storslagna karolinska äventyren, så rika på lysande bragder, på ära, smärta och olyckor. Färgtonen grått och blått ger oss en känsla av det kulna och gråkalla, som passar ihop med ämnet. Figurerna äro säkert tecknade och sammanställda med så mycken konst, att målningen fått något på en gpäng allvarligt och skönt. Det klingar som en sorgmarschs toner, en gripande bild av karolinerna, bärande sin döde hjälte. Tavlan inköptes av en rysk storfurste. Karl XII är mycket beundrad i Ryssland, där man ärade sin store fiendes järnvilja och den härda tukt och disciplin, i vilken han höll både sig och sina soldater. Sedan målade Cederström om tavlan, och det är denna s. k. replik, som nu hänger i värt National museum. Bland det övriga, som den store konstnären målat frän den stora ofredens dagar, märkes särskilt Magnus Stenbock, samlande sina getapojkar att försvara Sverige mot danskarne, förvarad på Malmö rådhus.

I början av 1880-talet blev det liv och rörelse också i svensk konst. Visserligen hade, som här berättats, efter de lysande tiderna vid 1700-talets slut, då Sergel, Roslin, Lafrensen m. fl. voro uppskattade av den europeiska konstvärlden, konstverksamheten i Sverige under 1800-talet fortgått, men vid 1880-talets ingång stannade den av nästan till stillastående. Utställningar förekommo ytterst sällan. Anslag för att köpa till statens samlingar i det av en tysk. Stüler, förtjänstfullt byggda och av Scholander inredda72. Karl XII:s likfärd. Målning utförd 1878 av Gustaf Cederström. Nationalmuseum.

Denna bild är en av konstnären gjord återupprepning (replik), vilken 1884 kom till Nationalmuseum. Det 1878 målade första originalet finns i Ryssland. Tavlan föreställer hur den döde konungen på en bår föres på sina officerares axlar över till Sverige.

Nationalmuseum i Stockholm voro småaktigt tilltagna och allmänhetens intresse för konst och särskilt god konst ytterst obetydligt.

Liksom under 1700-talet skulle det ännu en gång bli Frankrike som gav nytt liv åt den svenska konsten. Grundlig undervisning, en brinnande arbetslust och en i alla avseenden för en konstnär eggande omgivning, det var vad de unga svenska 1880-talskonstnärerna, liksom sina förfäder hundra år förut, sökte och funno i Paris. Vid slutet av 1800-talet var Paris, då det gällde målning och skulptur, konstens huvudstad. Från alla håll, från Amerika, Italien, Tyskland och ej minst Skandinavien, kom man hit för att läraoch se, och till de stora vårutställningarna, kallade Salongen, sökte sig alla unga och gamla målare.

Det fanns i Paris en akademisk riktning, som höll på historiemålning och var ovillig mot nyheter. Utom denna riktning verkade konstnärer, som sökte avbilda naturen rätt och slätt och som valde sina motiv, d. v. s. det de ville mäla, efter andra skönhetsuppfattningar än de akademiska. Man sökte och fann en skönhet, som man förr ej sett, i gamla köksträdgårdar, där kålhuvudena lyste så gröna och präktiga i morgondimman, eller några arbetare i ett stenbrott, i de blä franska arbetsblusarna avtecknande sig mot de gulvita stenblocken; sådant ville dessa konstnärer måla, därför att de tyckte det var vackert. De utvecklade också det stämningsmåleri. varom fraga var, då Wahlberg och Norstedt berördes. Det blev viktigare med den »ton», landskapet stod i — d. v. s. om belysningen var hård och klar eller disigt mjuk eller skiftande på de otaliga sätt, som finnas i naturen — viktigare än vad som målades. Det blev likgiltigt, om det var en berömd utsikt eller en berömd plats som avbildades.

Slutligen fanns en annan ny målarskola, som ivrigt sökte efter nya målningsmetoder, ville öka ljusstyrkan i sina tavlor genom att sätta färgfläckarna bredvid varandra och i stället för att själv blanda dem på paletten låta färgintrvc-ken blanda sig i åskådarens öga, dä han stod på tillräckligt avstånd. Dessa målare ville hitta på nya sätt

att lägga pä färgen, för att ernå en känsla av att just så såg landskapet ut en viss sekund, då solen bröt fram eller då kapplöp-ningshästen, glänsande i solen och med mörkblå skuggor, ett ögonblick med en blixtsnabb rörelse kastade på huvudet.

De målare, som ville aterge naturen rätt och slätt, men naturligtvis alltid vackert, kallades realister, de, som ville hitta metoder för att återge själva ögonblicket, impressio-nister. Mänga tyckte, att realisternas och impressionisternas tavlor voro fula, och gjorde narr av dem, de, a sin sida, kallade akademisternas tavlor tråkiga, slätstrukna och kalla. Utmärkta saker gjordes naturligtvis i alla riktningar, dåliga målningar förekommo såväl bland akademister som realister och impressionister. De unga svenska malarna pa-verkades emellertid mest av de tvä sistnämnda grupperna.

De lärde sig teckna och mala i de privata konstskolor, som funnos i Paris. De besökte utställningar, de arbetade pa sina ateljéer i Paris eller ute pä landet i Frankrike. Man ivrade nu mycket för friluftsmalning, d. v. s. ville måla tavlan färdig ute i det fria och ej i ateljén. En liten svensk målarekoloni hade slagit sig ned söder om den förut omnämnda Fontainebleauskogen i en by, som hette Grez. Man kan säga, att på denna vackra och stilla plats pä franska landsbygden, i trädgårdarna bakom de gra murarna, där de unga konstnärerna förde ett liv, fullt av glädje och arbete, föddes den nya svenska 1880-talskonsten.

Bland dem som bodde i Grez var även författaren August Strindberg. Malarna Carl Larsson, Karl Nordström och Richard Bergh, Anders Zorn samt Ernst Josephson kommo då och dä pa besök. Det var en tid av konstnärlig hänförelse, man gladde sig åt att ha fätt ögonen öppnade, sä att man kunde se nya skönheter och upptäcka nya värden i naturen. Men man glömde ej bort Sverige, man var nöjd åt att kunna göra heder at fosterlandet genom att lära sig av allt det nya och friska i den franska konsten.

Ernst Josephson utbragte en gång en skäl för Paris, slutande med följande rader:

Så stå vi här på utländsk mark vid nya konstens källa att något av dess friska dryck i våra krukor hälla och bringa till vår mor. vårt land, på våra faders vis.Och därför fattom glas i hand för nya källan, för Paris.»

Ernst Josephson var född i Stockholm 1851. Redan i akademien var det färgkonstnär han främst ville vara. Hans lynne var pä en gång lidelsefullt och vekt.

Under 1870-talet gjorde han en resa till Tyskland, Frankrike och Holland. I detta senare land rönte han starka intryck av Rembrandt, och han kopierade i Amsterdam den väldiga tavlan Föreståndarna för klädeshandlare-skräet, den store 1600-talsmålarens kanske främsta arbete. Av dessa allvarliga herrar hade Rembrandt gjort ett lysande mästerverk, och i den utmärkta kopian hade Josephson, som hans vän Richard Bergh säger, »lagt ner hela sin brinnande kärlek till allt starkt, allt djupt, allt frodigt».

Josephsons på Nationalmuseum förvarade Saul och David tillkom år 1878 i Rom. Man ser, hur 1500-talets venetian-ska färgkonstnärer påverkat den unge målaren. Det är egendomligt, att Josephson, som skulle bli en typ för det moderna 1880-talsmåleriet. under hela sin ungdom starkast fängslades av de gamla mästarna från 1500- och 1600-talen.

Under 1880-talets förra hälft var Josephson i Paris och rönte nu intryck från de nya franska målarna, som ville verklighetsframställning och mera ljus över tavlorna. Några porträtt, utförda under denna tid, särskilt det av tidningsmannen Renholm, höra till det bästa i människoframställ-ning, och detta erkändes även med det starkaste beröm för främlingen av den vederhäftigaste franska kritiken. Under denna tid gjorde Josephson också en resa till Spanien. där han 1882 målade sina glada, mot solen grinande Smeder (bild 73), med en petiselföring, bredare än vad man då i Sverige varit van vid. Bland dem som uppskattade ej bara Josephson, utan också Larsson, Zorn, Nordstöm.73. Spanska smeder. Målad av Ernst Josephson i Spanien 1882. Nationalgalleriet, Kristiania.

I dessa äkta spanska typer har konstnären skildrat det självmedvetna, som i Spanien finnes från och med de högsta till och med de lägsta i samhället. Det är sol och glädje i tavlan och en märkvärdig kraft och bredd i sättet att föra penseln.

Kreuger och vad de hette, dessa unga Parismälare, var Göteborgsgrosshandlaren Pontus Fiirstenberg. Denne var en verklig konstfrämjare. en som älskade konst. Det är kärnpunkten med all kärlek att vilja offra något ordentligt för det man tvcker om. Man kan förstå hur viktigt

a y o

det var för Sverige att ha en sådan framsynt och frikostig mecenat eller konstfrämjare, då man hör att så gott som intet köptes av staten hos dessa konstnärer. Fiirstenberg däremot bekostade ofta deras studier och vistelse i utlandet samt köpte med förstånd, hörde på kloka råd och gladde både sig, sin maka och de hundratals vännerna i hans gästfria hem med de av honom inköpta svenska och utländska målningarna. Hans skönhetsskatter visades för vem som ville se dem, och efter sin död skänkte han allt till staden Göteborg, ett lysande utslag av den kärlek till stadssamhället som under senare tider varit så hedrande och utmärkande ej minst för de rika i den stora handelsstaden.

Adelskap förpliktar, sade man förr i världen. Rikedom förpliktar, säger man med all rätt nu. Man har rätt att fordra mycket av en, som har mycket. Han bör ge mycket och med förstånd. Ja, men vad kan givaren fordra av den som får? Ingenting, men känna mottagarna tacksamhet och visa den, så är det tydligt, att de äga den sinnets rikedom och det själens adelskap som passar och pryder alla, från den högste till den enklaste och fattigaste medborgare.

o

Ar 1885 var ett oroligt och viktigt är i svenska konstens historia. Missnöjda med det sätt. varpä undervisningen skedde pa Konstakademien, och förargade åt att fran officiellt häll inga utställningar anordnades, förenade sig, pä uppmaning av Josephson, Carl Larsson och några andra svenska Pa riskonstnärer, nära ett hundra-74. Näcken. Utförd 1883 i Paris av Ernst Josephson. Hos konstnären Georg Pauli.

I Näcken har konstnären på ett mera harmoniskt sätt och kanske vackrare lyckats sammansmälta figuren och landskapet. Näcken spelar i den ljusa sommarnatten. Strömkarlen, den tavla, där konstnären på ett mera smärtfyllt sätt velat uttrycka naturens suckan, är målad på ljusa dagen, och det ligger i själva kroppshållningen någonting stelare och kantigare.

tal malare och bildhuggare i en till akademien inlämnad skrivelse med anhållan, att akademien skulle omgestaltas. Mycket i denna skrivelse var omoget och omöjligt, men i mycket hade dessa konstnärer rätt; och säkert är, att mänga av dem sutto inne med det livskraftiga nya. Pariskonstnärerna kommo detta år med två utställningar. Den första öppnades på våren 1885 och kallades Från Seinens strand. Sedan akademien avslagit konstnärernas skrivelse, uppsade dessa alla förbindelser med akademien och anordnade på hösten 1885 den s. k. Opponenternas utställning, ty de opponerade, d. v. s. motsatte sig akademien och dess uppfattning.

Följande år, 1886, bildade en hel del av dessa opponenter Konstnärsförbundet, en sammanslutning som under flera årtionden haft stor betydelse för svensk konst. Josephson hade, som förut sagts, varit själen i denna rörelse och hade på opponentutställningen 1885 en tavla, som ogillades ej bara av akademisterna och av konstgranskarna i tidningarna utan också av en hel del av hans egna opponentkamrater. Det var den egendomliga tavlan Strömkarlen. på vilken han nedlagt mycket av sin oroliga längtan i bilden av den nakne ynglingen som på en guldfiol, sittande pä en sten i forsen, spelar sin smärta. Målaren hade en gång förut i tavlan Näcken skildrat samma sak i nattstämning och i mångas tycke vackrare (bild 74). Han hade valt den gamla folktrons gestalt som en förkroppsligad sinnebild av »naturens suckan», av all oro och smärta som rymmes i män-niskan och icke minst i ett konstnärshjärta. Han själv plägades av en önskan att ge konstens form åt sina känslor, och det skulle ej dröja många år, förrän hans förstånd omtöcknades av en obotlig själssjukdom.

Strömkarlen, inköpt av prins Eugen, erbjöds som gåva till Nationalmuseum, men där ville man dä ej ens ha den75- Oktober. Akvarell av Carl Larsson 18S3. Göteborgs

MUSEUM.

På denna akvarell med dess ljusgråa, gröna och bläa toner har I.arsson på det for honom under 1880-talet utmärkande sättet avbildat sin köksträdgård i Grez, där en fransk bondgumma går och pysslar. Det är jn ovanlig smak och elegans, som utmärker denna tavla, som är ett av I.arssons första betydelsefulla arbeten.till skänks. Nu utgör den en av alla beundrad prydnad i prins Eugens eget hem.

Den svenska konsten har under detta århundrades början varit älskad och uppskattad hos vårt folk på ett sätt som ej förekommit förut hos oss. Det är främst genom Carl Larssons, Bruno Liljefors' och Anders Zorns tavlor som alla, både konstkunniga och icke konstkunniga, fått blicken riktad på god, ny svensk konst. Alla tre ha de öppnat våra ögon för svensk skönhet.

Carl Larsson föddes i Stockholm 1853. Han började med att rita illustrationer i böcker, bland andra för Andersens sagor och Fältskärns berättelser, men det var med sina akvareller frän det förutnämnda Grez i Frankrike, som målades i början av 1880-talet, han visade sig vara en stor konstnär (bild 75).

Carl Larssons barndom hade varit hård och fattig, och sin glädje hade han haft mest i fantasien. Nu slog hans lycka ut i ett tag. Han kände, att han hade både kraft och snille. Han gifte sig och fick en familj, i vilken trevnaden och glädjen bodde, så som man ser på hundratals bilder av det Larssonska hemmet, där han skildrar sitt liv i helg och söcken.

Carl Larssons konst har stil, d. v. s. han målar så, att man lätt känner igen honom. Den kan också ha monumentalitet, d. v. s. en viss evighetsprägel, som ger oss känslan av storhet, av något ej tillfälligt utan bestående. Detta gäller ej minst om hans väldiga väggmålning i Na-tionalmusei nedre trapphus, där händelser ur Sveriges konsthistoria framställas. Man ser Karl XI mälas av Ehren-strahl och Xikodemus Tessin lämna slottsbyggandet åt sin efterträdare. Man ser Taravals ritskola i Stockholms slott, Carl Gustav Tessin. visande sina konstinköp för Lovisa Ulrika, och hur Gustav III beser de frän Italien hemförda76. Suzanne Larsson 1S94. Akvarell av Carl Larsson. G< »teborgs

MUSEUM.

I ett hörn av ateljén — konstnärens arbetsrum — mitt bland teckningar och skulpturer står den lilla omkring tioåriga flickan i en mörkblå enkel klänning med det älskligaste

uttryck av banxlig omedvetenhetstatyerna pa Logarden och slutligen hur Sergel modellerar gruppen Amor och Psyke. Dessa målningar äro fresker, d. v. s. målade pä vått murbruk.

I övre trapphuset har Larsson i olja målat det nya Sveriges födelsestund, då Gustav Vasa midsommaraftonen ij2j intågar i det festligt prydda Stockholm. Carl Larsson visar i sitt arbete många goda stockholmska och svenska egenskaper och även några, som man skulle önska vara svenska. Han är full av livslust. Han älskar det storvulna, och han arbetar slutligen med en flit och en arbetsglädje. som ej ofta förekommer i nordliga trakter. Därför har han också hunnit med ofantligt mycket, därför är hans konst och hans person älskad. Det finnes många slag av målning som förtjäna det höga namnet konst, men man kan eller behöver ej tycka om dem alla. Det finnes ypperliga målningar, vilkas ämne och malningssätt många anse vara obegripliga eller rent av motbjudande, men det finnes lyckligtvis också god och stor konst, varav nästan alla kunna förstå något. Carl Larsson har skildrat den ljusa sidan av svenskheten. Han är glad, men med allvar på botten.

Lika svenska men allvarligare äro Bruno Liljefors’ landskap och djurbilder. Skildrar Larsson ängen, täppan och helst hemmet med barn och blomma, så är Liljefors skogens målare, och den ton som genomgår hans tavlor är det som Heidenstam kallat »furornas dova sorgemusik .

Bruno Liljefors, född i Uppsala 1860, känner sig hemmastadd i naturen. Han är jägare och fröjdas, då han i den tidiga morgonstunden hör orrars och tjädrars smattrande vingslag, eller dä änderna hemlighetsfullt snattra i vassarna eller rävarna tassa försiktigt genom skogen. Allt det där får Liljefors se, därför att han trives ute i naturen och har ögonen med sig. Han är hemma hos sig, kan man säga,77- Nicodemus Tessin d. y. överlämnar slottsbyggnadsarbetet tili Karl Haklkman. Freskomålning av Carl Larsson i Nationalmuseets TRAPPHUS 1S96.

Pä denna bild har konstnären framställt de båda arkitekterna på en murarstallning utar-för det under byggnad varande slottet. Nikodemus Tessin i allongeperuk (sä kallas det yvigaste peruksorten) lägger ena handen pä ritningarna och räcker med en majestätisk åtbörd, värdig barocktidevarvet, sin hand ät den unge Karl Hårleman. som så förtjänstfullt skulle avsluta den 1728 avlidne gubbens arbete med slottet.

0—14.1507. Lauri ». Konsten i Sverige.7S. Katt och rätta. Målning av Bruno Liljefors 1896.

Denna målning är utförd i Liljefors' tidigare manér, då han liksom de japanska konstnärerna hade en särskild förkärlek för detaljen i naturlivet.

då han ligger pa skäret, där ejdrarna guppa i vattnet och där den vackra fiskmåsens skri låter sä sorgligt och underligt. Det är någon som sagt, att om en and kunde måla. skulle den måla som Liljefors; därmed menas, att han malar djuren sådana de äro för sig själva. Han öppnar vära ögon för vårt vidsträckta land. där det finnes god plats i sjumila skogar.

Liljefors hör till de största djurmalare. som ha funnits. Han har påvisat, hur vackert de olika djurens fjädrar och skinn överensstämma i färg med de kärr eller de klippor, där de leva.

Den svenske konstnär, som är mest känd över världen, är Anders Zorn. Han föddes 1860 i Mora. Da han som liten pojke vaktade boskapen, skar han ut hästar och kor i trä och färgade dem i bärsaft. Som femtonåring kom han till Stockholm och studerade vid konstakademien. Redan mycket tidigt blev han en ypperlig målare i vattenfärger (akvarell). Han reste till Frankrike, England, Spa-7Q. HAVSÖRNAR ÖVERFALLA EN LOM. MÅLNING AV BRL NO LILJEFORS 1897. Nationalmuseum. Stockholm.

Pa denna bild ser man hur konstnären sökt sig över i en ny monumental stil i denna framställning av kampen djur emellan. Särskilt den högra havsörnens . äldiga vingslag har någonting imponerande, där han susar över den blygråa havsytan. Det hela är ett lika skönt som hemskt naturskädespe!.

nien. Turkiet och Förenta staterna, men bäst trivdes han i sitt hem i Dalarne. Anders Zorn började vid 1880-talets slut att mäla i olja. Vad han strävar efter är att få sina tavlor sä fulla av liv som möjligt, att fä med dagern pa kinden eller pä nästippen och glimten i ögat. Det är ögonblicket han vill avbilda. Han mälar allt möjligt, det inre av en balsal i Paris, ett bryggeri i Stockholm, kyrkobesökare i Mora. badande flickor vid Dalarö. vackra porträtt av fula herrar men också av vackra damer. Med breda penseldrag — man känner, da man ser dem. hurroligt han hade, dä han drog dem — trollar han fram ett ansikte som ser fläckigt ut pa nära håll. men som pä lagom avstånd, då färgerna sammansmälta i vårt öga. gör ett förvånande intryck av ljus och friskhet.

Han har ej heller glömt sin bildhuggarförmäga. Han fortsätter med sin barndoms träsnideri. men i stället för kor skär han nu i träet ut små kvinnofigurer, som museerna köpa för tusentals kronor. Zorn har modellerat och låtit gjuta i brons samt i Mora resa en bildstod av den unge Gustav Eriksson 1'asa. sådan han såg ut, då han där år 1520 talade till dalkarlarna.

Utom sin målning och sin skulptur kan Zorn en konst, i vilken han är den främste i vår tid, etsningen. Etsningskonsten uppfanns pä 1500-talet av tysken Dürer och utbildades pa 1600-talet av Rembrandt, världens förnämste etsare. En etsning utföres pa kopparplåt, beredd med s. k. etsgrund. I den ritas med en etsnål, sa att kopparen blottas. Plåten övergjutes med skedvatten, som på de blottade ställena fräter kopparen. Den ingnides sedan med svärta och avtorkas, så att svärtan stannar blott i fördjupningarna, varefter plåten tryckes i koppartrvckspress mot ett fuktat papper. Man kan göra flera avtryck, men oftast begränsas upplagan till ett hundratal exemplar, pä vilka konstnären skriver sitt namn. Plåten förstöres därpå, sa att inga nya avtryck kunna göras. Zorn har utfört flera hundra olika etsningar, vilka äro ytterst eftersökta av-samlarna i Europa och Amerika. Särskilt sällsynta avtryck-kunna betalas med ända till tiotusen kronor.

Pä självporträttet bild 80 har konstnären avbildat sig i ett etsningsmaner. bestående utav ett regn av streck, ur vilka figurerna klart framdyka. Han håller etsnålen i handen, kopparplåten ligger framför honom, han blickar på ett nyligen taget pappersavtryck och ämnar vidtaga några för-So. A.vdf.rs Zorn och hans hvstrc. Etsning av Zorn. 1S90.Modf.r mkd barn. Målning av Zorn 1900. Museet i Budapest.

filsk. vacker och ljushårig morakulla med schalett och skinnkofta håller sin lilla unge i famnen. Tavlan ar mälad med en aven för Zorn ovanlig friskhet.82. Sommarnatt. Målning av Prins Eugen 1S95. Nationalmuseum.

Ingen har mälat den svenska sommarnatten med en sådan känsla som Prins Eugen. Den har avbildade tavlan har sitt motiv hämtat från Tyresö i Södertörn.

ändringar på kopparplåten för att ytterligare förbättra etsningen. Det avtryck, som tagits av den ändrade platen. blir ett s. k. nytt état (tillstånd). Etsningssamlare sätta olika värde pä dylika för den oinvigde obetydligt förändrade etsningar och betala ofta höga pris för ett sällsynt état.

Manga goda konstnärer verkade i Sverige vid 1900-talets början. Prins Eugen, född 1865, har pa det skönaste och känsligaste vis skildrat den nordiska sommarnatten. Bosatt pa Djurgården vid Stockholms inlopp, har han pa sina tavlor visat, hur de vita angbatarna i skymningen glida in mot staden och hur lyktorna glänsa som ädelstenar i

j o

det begynnande mörkret. Liksom skalden i en kort dikt. klarare än med manga ord. visar oss sina känslor, sa kan också landskapsmålaren pa sin duk med färger berätta, icke blott hur det ser ut i naturen, utan ocksa i hans eget hjärta.S3. Vårafton. Teckning frän omkk. 1S90 av Karl Nordström.

I)et ar egendomligt, att konstnären med dessa streck kunnat återge inte bara Riddar-holmskyrkans smärta former, avtecknande sig mot vårhimmeln. Man tycker sig nästan

känna vårluften.

I det sid. 124 nämnda Konstnärsförbundet verkade målåren Karl Nordström, född 1855 i Bohuslän. Hans manliga, kärva konst visar skönheten i själva jordytan, ej bara hans hembygds av havet rundade hällar, då de färgas av denS4. Kor i solsken. Målning av Nils Kreuger. Thielska galleriet, Stockholm.

På den brunbrända slätten ej långt från Borgholms slottsruin, som avtecknar sig i bakgrunden, vila sig i högtidligt lugn koma. Konstnären visar oss den verkliga skönher

som kokroppen besitter.

nedgående solen, utan ocksa slättens mäktiga vta eller

o o ^

jordkullarnas vackra vågiga linjer. Varje konstnär, som lyssnar till naturen, får höra de röster, som giva gensvar 1 hans eget bröst. En ton av trotsig skönhet, av djup kärlek till vår egen jord tyckes vara det som Karl Nordström far höra. Liksom man av några toner kan göra tusentals melodier, sä kunna konstnärerna av samma utsikt göra de mest olika bilder.

Storslaget har Nils Kreuger, född i Kalmar 1858. skildrat Oland och Halland. Väldiga moln. än kopparröda. änmörkblaa. torna upp sig över slätten. Ofta livar konstnären upp landskapet med hästar, kor eller får. och ingen har som Kreuger påvisat det orubbliga lugn och den fullkomliga vila. som är utmärkande för en liggande kos linjer <bild 84), liksom man sällan sett hästarnas rörelser så vackert framhållna som på Kreugers målningar, vare sig de trampa i det blå vattnet vid Ölands grunda kust eller tyst -och spöklikt beta pa det s. k. allvaret a denna egendomliga ö.

Eugen Jansson föddes i Stockholm 1862. Hans Stock-holmstavlor, glödande aftonhimlar över Ridd ar fjärden eller Österlånggatan med sina flaggdukar, tyst och övergiven i den ljusa sommarnatten, kunna lika litet beskrivas som ett musikstycke. De äro lika vackra för det och lika omöjliga att förstå sig pä för somliga, som musiken är det för de omusikaliska.

Som författare, konstintresserad och konstnär har Richard Bergh, född i Stockholm 1858 och son till den förutnämnde landskapsmålaren Edvard Bergh, varit av stor betydelse för svensk konst. På en gång klart och

djupsinnigt har han skrivit om konstens mål. Många av våra betydelsefullaste moderna tavlor ha genom honom skaffats till Nationalmuseum. Hans gruppbild av Konstnärsförbundets styrelse visar, hur djupt han träffar det utmärkande för den avbildade, och hans Strindberg — det oroliga snillet — med fladdrande hår och irrande blick, eller Fröding under sin sjukdomstid, sittande i sängen, blickande pä en gäng vördnadsbjudande och sorgset, låta oss förstå, att konstnären kan föreviga stora män och stora ögonblick.

Bland våra goda porträttmålare vid 1900-talets början märkes Oscar Björck, född 1860. Björck är stockholmare. Han började redan trettonärig i Konstakademien och utförde vid 23 års alder tavlan Nödskott. en fiskarhustru.S; Min hustru. Målning av Richard Bergh 1SS6. Göteborgs-

MUSEUM.

Framåtlutad över sin sömnad sitter den unga fru Helena Bergh och blickar drömmande framåt. Hela tavlan med sin verklighetstrogna framställning av rummet och understrykandet av vardagslivets detaljer — tekannan på kaminen o. dyl. — och med sitt intresse for det själsliga innehållet i denna vardagsomgivning, ar i höggrad typisk for iSSo-talet:-porträttkonst. Man levde i realismens tid och ville ha realistiska målningar.som oroligt blickar ut ur fönstret. Denna tavla finns i Köpenhamns museum. I Danmark, på Skagens udde bland danska konstnärer och särskilt genom Kröyer. lärde sig Björck att återgiva verkligheten på ett friskt och kraftigt sätt. Det är som porträttmalare han stär främst. Bland hans porträtt kan särskilt framhallas bilden av hans ma-larkamrat och vän Prins Eugen. En hel mängd märkliga män och vackra damer ha haft förmånen att målas av Björck. Särskilt väl — en konstnär kan också misslyckas —- har han skildrat skalden Verner von Heidenstam, blickande ut över det svenska landskapet frän sin balkong, och bland damporträtten höra Prinsessan Ingeborg (bild 86) och friherrinnan Anna Trolle till det bästa han mälat. Den unga furstinnan stär helt vitklädd, avtecknande sig mot en vägg i vitt och guld. Prinsessans värdighet och personens intagande naturlighet ha sammansmälts i detta konstverk.

Bohusläningen Carl Wilhelmson, född 1866. har med tunt pålagda men starkt lysande färger skildrat sin hemtrakt. Det allvarliga och kärva hos befolkningen har han fått in i bilderna av de till kyrkan roende och gående. Bohuslän är ett kyrk-samr landskap. Glatt lysa de röda husen och blått glänser havet. Wilhelmsons fiskare och lantfolk se sa vederhäftiga ut, att man blir riktigt belåten med att vara svensk. Han målar också värmlänningarna, både da de plöja och arbeta i jorden och då de under den ljusa sommarkvällen roa sig och flickorna i sina schaletter stå och lyssna till den fiolspelande bonddrängen (bild 87). Nästan alla Wilhelmsons tavlor ha en utpräglat svensk karaktär. Det är visserligen

viktigast hur en tavla är målad, men det är en ytterligare

förtjänst, om den har smak av den mark, ur vilken den

spirat, sa att man kan känna, att dess ande och förtjänster

aro italienska, franska, ryska eller svenska.

En snillrik amerikansk målare har kallat ett konstverkS6. Prinsessan Ingeborg. Målning av Oscar Björck. Tillhör

Prins Carl.

Detta porträtt, utfört 1905, är målat, som man säger, vitt i \itt. Vit är vaggen. \it äi klänningen, vitt är pärlbandet, endast stenen i broschen är grön.S7. Juniafton. Målning av Carl Wilhelmson. Göteborgs

MUSEUM.

>ett glädjeämne för alla tider . men ej bara glädjen utan I även allvaret, ja. det högsta och värdefullaste för enskilda och folk kan genom konstverket få en form som under sekler bevarar det levande. Gäller detta om malningar, sa gäller det kanske ännu mera om bildhuggarkonsten. Stenen överlever staden.» Tusentals är ha förgått, sedan Ni-

=>

neve fanns; assyriska skulpturer, som voro gamla, då profeten Jona predikade där. de glädja ännu i Londons

museum människor med sin livfulla, verklighetstrogna konst.

Av vara bildhuggare under senare tider är Johan Börje-son (född i Halland 1836, död 1910) främst känd genom sin ryttarstaty av den trygge och myndige Karl X Gustav, uppställd på Malmö torg, men också hans ståtliga OxenstiernaSS. Ernst Josephson. Byst av Pek Hasselberg 1SS3. Nationalmuseum.

Hasselberg, den livligt i opponentrörelsen deltagande bildhuggaren, har här a\bildat sin vän Josephson, då denne var strålande av halsa och livsmod.

pä Riddarhusets gard (bild 22) och hans ungdomlige, i sitt tänkande samlade Schcele i Humlegården i Stockholm äro värda att noga beses av alla svenskar.

Per Hasselberg (född i Bleking 1850. död 1894) har i sin konst helst återgivit den nakna människokroppen. Mest om-89. Grodan. Marmorskulptur av Per Hasselberg. Göteborgs museum. Den unga flickan härmar på ett omedvetet och behagfullt sätt den för grodan utmärkande ställningen.

tyckt och känd är den staty av en ung flicka han kalls Snöklockan, men lika behagfull och omedveten äro Groda ibild 89) — en flicka som sitter i samma ställning som egroda — och den sovande kvinna, som konstnären kallat Xäckrosen efter den stora, vita blomman som vilar pa vattnet. I gruppen Farfadern i Humlegärden, uppställd 1894. vill Hasselberg ge oss en känsla av livets förnyelse genom den lille sovande gossen, som, ännu hägnad av farfadern, skall fortsätta, dä den gamle vissnat och gatt bort.

Värmlänningen Christian Eriksson, född 1858. hör till de konstnärer, som kunna sitt yrke i grunden och som av varje smäsak. de arbetat pä. lyckats fä fram nagot behagfullt och intressant. Vare sig han driver i silver, skär 1 trä eller hugger i marmor, blir varje enskildhet pa hans konstverk fyllt av liv. Det ser man klart pa jättereliefen Linne i Nationalmuseum. Det fordras djärvhet och järnflit för att göra något bra i bildhuggeri. Pä framsidan av Dramatiska teatern i Stockholm sitta två ytskulpturer i halvupphöjt arbete, s. k. reliefer. Christian Eriksson har här med liv och glädje avbildat ett grekiskt festtåg och ett gammalt italienskt skådespelarsällskap, föregangare till vår tids teater.

Det sköna i bildhuggarkonsten är svart att uppfatta för det oövade ögat. Man maste vänja sig länge och försöka tränga in i vad konstnären menat. Det ovana ögat förstår ju nästan intet av en hästs skönhet. Vad vet en icke-hästkarl om bogen och länden, om benen äro för tunna eller för korta på en häst: Bildhuggaren känner till människokroppens

skönhet och kan avbilda den, så att varje detalj blir vacker och så att hållningen uttrvcker klart och skönt bade smärta

o J

och glädje och mycket annat.

En snillrik, ymnigt skapande bildhuggare är Carl Milles, född 1875 nära Uppsala. I likhet med Hasselberg och Eriksson fick Milles sin egentliga utbildning i Frankrike. Örnar och björnar, hjältar och danserskor i granit eller trä. i brons, lera eller marmor, allt växer fram under hans90. Dansa på tå. Trästatyett av Christian Eriksson. Tillhör bokförläggaren K. O. Bonnier, Stockholm.

flitiga händer, givande oss de starka känslor konsten kan skänka. An förtjusas vi ät den öppna livsglädje han fatt in i en yster och ungdomlig Danserskas gestalt, än glädjas vi at hans Sten Sture i slaget på Brunkeberg, omgiven av svenska bönder som av en mur och bjudande fienden trots, än erfara vi för Milles majestätiske Gustav J asa91. Selma och Fanny. Skulpturgrupp på det år 1910 i Härnösand resta Franzén-monumentet av Carl Milles. Dessa två unga flickor i dräkter från århundradets förra hälft skola föreställa, som man förr i tiden sade, skaldens sånggudinnor, i detta fall de två olika kvinnotyper, åt vilka han tillägnade sina sånger.92. Julius Kronberg. Porträttbyst av Carl Milles, 1902. Göteborgs museum. Denna bröstbild av historiemålaren professor Julius Kronberg hör till något av det livfullaste i svensk porträttkonst. Liksom under 1600-talet, då barockkonsten härskade, har bildhuggaren försökt att göra sin byst sä pittoresk och målerisk som möjligt. Man ser hur

målarrocken fladdrar, och själva modellens rörelse är påä ett utomordentligt sätt återgiven i bronsen.

i Nordiska museet i Stockholm utom den vördnad, vi känna för den gamle konungen, ocksa den. med vilken det äkta konstverket bör hälsas.

Efter en tid av urartad smak och bristande sinne för det äkta och gedigna i former och byggnadsmaterial började under 1880-talet en svensk arkitektskola uppväxa, som hade större fordringar pa skönhet och gedigenhet.

Gustaf Clason, född i Dalarne 1856, har varit ledare för de arkitekter, som ville ombilda byggnadskonsten till något på en gang mera praktiskt, mera ädelt och förnämt. Manönskade fa bort allt krimskrams, gipsprydnader, som latsades vara marmor, cement, som skulle föreställa sten, man varnade för de ombyggnader eller s. k. restaureringar av gamla, vördnadsvärda kyrkor, där man tog bort mycket äkta gammalt, tillkommet pa 15DO-, 1600- och 1700-talen, och ersatte det med nytt. som skulle se ut som gammalt. Xu började man tycka, att en tegelyta pa ett nytt hus ej behövde skylas med puts.

Så tillkom (1888) det Biinsoivska huset i Stockholm, byggt av Clason, i anslutning till de former man använde 1 Frankrike pä 1500-talet. Clason ville gärna betjäna sig av gamla former, och det dyrbara Hallwylska huset i Stockholm är uppfört (1897) 1 spansk palatsstil och påminner om Clasons fruktbringande studietid i Spanien.

Till de samlingar av nordiska kulturföremål, som med järnenergi och flammande hänförelse hopsamlats av Artur Hazelius till ett Nordiskt museum. har Clason 1889—1907 uppfört en storartad byggnad, med gavlar minnande 0111 Vasatidens slott, med torn som leda tanken till norrländska klockstaplar (bild 93). I den väldiga hallen hänga fanor, vunna på Danmarks, Rysslands. Polens, Tysklands och Österrikes slagfält, och hallen prydes av en härlig samling av de vapen, som burits av svenska krigare, rester av den järnmur av sköldar och svärd, i vilkens hägn den svenska odling vuxit upp, varom museets andra rum bära vittne.

En arkitekt med rik fantasi och sinne för rika formbildningar är Ferdinand Boberg, född i Dalarne 1860. särskilt ryktbar som en av världens främste utställningsarkitekter Stockholmsutställningarna 1897 och 1909 och den i Malmo 1914 ha honom att tacka för mycket av sin framgång. Pa-verkan av spanska byggnader ses bade i de vitglänsande utställningsbyggnadema pa de tva Stockholmsutställningarna och på det imponerande, med rik, för Boberg utmärkande.93. Nordiska museet på Djurgården i Stockholm. Ritat av I. G. Clason och uppfört 1889—1907. Nordiska museets byggnad, som innehåller dels Livrustkammaren, dels de väldiga samlingar av allmogesaker och i allmänhet nordisk konstslöjd, som hopsamlats av Artur Hazelius, torde vara Nordens ståtligaste museibyggnad.

nästan guldsmedsaktig ornamentik. prydda Rosenbad (b\\dg4) i Stockholm. Detsamma gäller om hans Posthus i Stockholm. Boberg har haft den svara och tacksamma uppgiften att ge en vacker form at fabriksartade bvggnader. och hans Gas-

/ 00 “

verk och ännu mer den Elektriska kraftstationen i Stockholm visa. hur lyckligt han löst svårigheten att göra nagot praktiskt och skönt pa en gäng. Det inre av Bobergs ('ppenbarelsekyrkan i Saltsjöbaden hör till det statligaste, högtidligaste och mest gedigna i ny svensk kyrkoarki-tektur.94. Rosenbad, Stockholm. Av F. Boberg.

Med anslutning till Visby stadsmur har arkitekten **Torben Grut** (född i Västergötland 1871) byggt en annan sorts kraftstation. Sveriges storartade idrottsbvgcmad. Stadion.

o » 00

där vart land 1912 vid de Olympiska spelen vann sina segrar, (irut har i dessa på en gang sköna och stränga tegelmurar skapat den bästa ram åt leken med allvar pa botten, fre vackra och betydelsefulla hus uppföras nu i Stockholm. Tekniska högskolan av Erik Lallerstedt (fodd i Uppland 1864), som man bade av ritningarna och av vad konstnären-arkitekten förur byggt har anledning att tro skall bli värdigt Sverige, vara ingenjörer och arkitekten själv. Den andra byggnaden är Carl Westmans (född i Uppsala 1866) Råd-95. Rådhuset i Stockholm. Färdigt 1915. Av Carl Westman. Mitt på Kungsholmen ligger Stockholms nya rådhus. Mäktigt skjuter det

väldiga fyrkantiga tornet upp över de släta murarna. De omgivande husen äro sällsynt fula. Egendomligt nog hade den greve Gustav Bonde, vars palats under de senaste århundradena varit rådhus, sin trädgård på denna då utanför staden belägna plats.

hus i Stockholm (bild 95), som ligger vid Schéelegatan pä Kungsholmen och över vars tjocka mittorn och släta vita ytor det vilar något ståtligt och gammaldagssvenskt.

Slutligen Stadshuset på Kungsholmens Mälarstrand. Ragnar Östberg (född i Stockholm 1866) är dess upphovsman. Denna byggnad, den ansenligaste som uppförts i Stockholm sedan slottet vid 1700-talets förra hälft, skall vara en sinnebild av Stockholms skönhet och höga odling, där skall staden hälsa sina gäster i sitt eget palats, smyckat utan och innan med ädel konst. Det väldiga, fyrkantiga hörntornet skall blicka ut över Xordens skönaste stad. En annan av Stockholms vackraste byggnader är ritad av Ostberg. Det är Östermalms läroverk vid Karlavägen (bild 96). Hur vackert äro ej dessa tegelytor behandlade, hur festligt och all-96. Östermalms läroverk vid Karlavägen i Stockholm. Av Ragnar Östberg. Den tunga, imponerande byggnaden med sina mörkröda tegelytor, sina granitinfattningar och det mäktigt formade taket hör såväl till det yttre som till det inre med dess väldiga gångar och ståtliga högtidssal till världens bäst och konstnärligast genomförda skolhus.

varligt pä en gång äro trappor, välvda gångar, läro- och högtidssalar prydda med ypperliga målningar och skulptu rer. Den skolan har själv blivit ett konstverk.

Liksom vi alla skola hvsa vördnad för det goda. väl-

« o

gjorda och ärliga arbetet, sä böra vi alla ha respekt for det sköna arbetet, konsten. Många fler. än nu är fallet, skulle ocksä kunna ha glädje av vackra byggnader, skulpturer och malningar. Yi äro alla glada ät den svenskaodlingrens utveckling. Vi känna eller böra åtminstone

o o

känna stolthet över och tacksamhet för vad värt folk uträttat. Liksom av den svenska sangen, sä uttryckes det. vi ha innerst i hjärtat, av den svenska konsten. Lycklig den. som kan känna att det klingar något i samklang med vart innersta väsen ur de goda svenska konstverken.REGISTER.

\r\